

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

USPOREDBA CRNOGORSKE I HRVATSKE GRAMATIKE
GRAMATIKE JOSIPA SILIĆA, IVE PRANJKOVIĆA I ADNANA ČIRGIĆA

DIPLOMSKI RAD

12 ECTS-bodova

Franc Prka

Zagreb, 17. rujna 2019.

Mentor

Izv. prof. dr. sc. Ivan Marković

*Svaki narod bez jezika-
nema sebe ni svog lika*

*U cijeloj Crnoj Gori
jezik kao oganj gori,
kao živi žar zapretan,
kao srce od svijeta.*

*Sva vremena zemlje moje
u jeziku našem stoje.*

*Sve je tamo pohranjeno, ništa nije izgubljeno,
Njim dišemo, njim živimo –
mi jezikom postojimo.*

*Istina je to velika:
Nema pjesme bez jezika.*

Kad se ove sile slože – njim sve vidiš, njim sve možeš.

Branko Banjević, „Balšine pjesme”

[prema Nikčević 2003: 39. U: *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi*]

SADRŽAJ:

1. UVOD	5
1.1. Ustroj gramatika.....	6
1.2. Prijam <i>Gramatike crnogorskoga jezika</i>	7
2. FONETIKA I FONOLOGIJA	9
2.1. Osnovni pojmovi i podjela glasova.....	9
2.2. Razlikovna obilježja glasova	10
2.3. Podjela riječi na slogove	11
3. MORFONOLOGIJA.....	13
3.1. Naglasak.....	13
3.2. Glasovne promjene	14
4. MORFOLOGIJA	21
4.1. Gramatičke kategorije i vrste riječi.....	21
4.2. Imenice.....	21
4.2.1. <i>Imenice muškoga roda</i>	22
4.2.2. <i>Imenice ženskoga roda</i>	23
4.2.3. <i>Imenice srednjega roda</i>	25
4.2.4. <i>Brojevne imenice</i>	25
4.3. Zamjenice.....	26
4.4. Pridjevi.....	27
4.5. Brojevi.....	28
4.6. Glagoli.....	29
4.6.1. <i>Glagolske vrste</i>	29
4.6.2. <i>Glagolski oblici</i>	31
4.6.3. <i>Potencijal imperfekta</i>	32
5. TVORBA RIJEČI	33
5.1. Tvorba imenica	33
5.2. Tvorba pridjeva.....	38
5.3. Tvorba glagola i priloga.....	39
6. SINTAKSA.....	40

6.1.	Glagoli.....	40
6.2.	Padežno-prijedložne veze	42
6.2.1.	<i>Genitiv</i>	42
6.2.2.	<i>Dativ</i>	44
6.2.3.	<i>Akuzativ</i>	45
6.2.4.	<i>Instrumental</i>	46
6.2.5.	<i>Lokativ</i>	46
6.2.6.	<i>Prijedlozi</i>	47
6.3.	Vezna sredstva	48
6.3.1.	<i>Čestice</i>	48
6.4.	Spojevi riječi ili sintagmami	49
6.5.	Rečenica i iskaz.....	50
6.6.	Gramatičko ustrojstvo rečenice.....	50
6.6.1.	<i>Predikat</i>	50
6.6.2.	<i>Subjekt</i>	52
6.6.3.	<i>Objekt (dopuna) i priložna oznaka, atribut i apozicija</i>	52
6.7.	Rečenice po sastavu	53
6.7.1.	<i>Jednostavne rečenice</i>	53
6.7.2.	<i>Eksplisitne i implicitne nezavisnoločene rečenice</i>	53
6.7.3.	<i>Zavisnosložene rečenice</i>	54
6.8.	Ustrojstvo/struktura teksta	58
7.	FUNKCIONALNI STILOVI HRVATSKOGA/CRNOGORSKOGA STANDARDNOGA JEZIKA	59
8.	RJEČOSLOVNE I INE RAZLIKE	60
8.1.	Rječnik	60
9.	ZAKLJUČAK	71
10.	LITERATURA	73
11.	SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI.....	75

1. UVOD

Crnogorski jezik materinski je jezik Crnogoraca. Od donošenja Ustava Crne Gore u listopadu 2007. postaje službenim jezikom, a ćirilčno i latinično pismo imaju ravnopravan položaj.¹ 2009. izlazi *Pravopis crnogorskoga jezika i pravopisni rječnik*, a godinu kasnije i *Gramatika crnogorskoga jezika* (u nastavku rada CG). Piše ju crnogorski jezikoslovac Adnan Čirgić u suautorstvu s dvojicom hrvatskih jezikoslovaca, Ivom Pranjkovićem i Josipom Silićem (ČPS), te uz suradnju Jelene Šušanj, koja je bila urednica i lektorica. Gramatika će biti polazište za nastanak školske gramatike crnogorskoga jezika, namijenjene u prvome redu osnovnom obrazovanju (ČPS: 16). Premda nije prva gramatika koja ima crnogorski jezik u naslovu, ta je gramatika prva *službena*. Za nju je nagoviješteno da donosi neke novine u odnosu na sve dosadanje gramatike u Crnoj Gori.

Iako je crnogorski proglašen službenim u Ustavu Crne Gore, borba istom zapravo počinje. „Već 2008. godine Vlada Crne Gore formirala je Savjet za standardizaciju crnogorskoga jezika radi izrade pravopisa, gramatike i rječnika crnogorskoga jezika” (Čirgić 2011: 45). No pokušaji su Savjeta bili neuspješni jer „jedna grupa njegovih članova, opterećena tradicionalističkim shvatanjima o jeziku, nije mogla prihvatiti kodifikaciju tipičnih crnogorskih jezičkih osobina” (isto). Taj dio Savjeta nije htio ponajprije kodificirati foneme *ś* i *ž* jer bi to odstupalo od srpskoga standarda, pa su u taj spor uključeni i inostrani slavisti, Josip Silić i Ljudmila Vasiljeva (isto: 134–135). „Poslije godinu i po dana neuspjeloga rada Savjet je ukinut i uspostavljena je Ekspertska komisija za standardizaciju crnogorskoga jezika (Milenko A. Perović, Josip Silić i Ljudmila Vasiljeva)” (isto: 45). Komisija je zatim odredila jezikoslovce koji će izraditi *Gramatiku crnogorskoga jezika* – Adnana Čirgića, Iva Pranjkovića i Josipa Silića (isto: 45), koja zajedno s drugim tiskom crnogorskoga Pravopisa 2010. izlazi u latiničnom izdanju (isto: 196).

Ogledna gramatika, s kojom će crnogorska biti uspoređivana ovdje, jest *Gramatika hrvatskoga jezika* (u nastavku rada HG). Izlazi 2005. godine pod perom Josipa Silića i Iva Pranjkovića (SP), a drugo se izdanje tiska dvije godine kasnije. Namijenjena je, kako stoji u podnaslovu Gramatike, za *gimnazije i visoka učilišta* (SP: 5).

¹ Članak 13. crnogorskoga Ustava.

Budući da u nastanku *Gramatike crnogorskoga jezika* sudjeluju i hrvatski jezikoslovci, ujedno autori *Gramatike hrvatskoga jezika*, cilj ovoga rada nije, u pravilu, usporedba cjelokupnoga crnogorskoga jezika, ili cjelokupne crnogorske gramatike, s hrvatskim jezikom i gramatikama, nego prvenstveno usporedba ovih dvaju djela. Pokušat će se opipati dodirne i prijelomne točke, a redoslijed i način izlaganja pri razglobi tih sličnosti i različitosti u poglavljima slijedi raspored crnogorske gramatike.

1.1. Ustroj gramatika

Iako se ključne razlike odmah u početku mogu uočiti, ustroj je gramatika podosta sličan. CG obuhvaća šest cjelina: *Fonetika i fonologija*, *Morfonologija*, *Morfologija*, *Tvorba riječi*, *Sintaksa* i *Funkcionalni stilovi*. HG ih ima dvije manje, odnosno *morfonologiju* opisuje unutar *fonologije*, a *tvorba riječi* obrađena je unutar *morfologije*. Također u prvoj cjelini u naslovu HG-a našlo se samo *Fonologija*, a *fonetika* je stavljena u njezinu službu. Fonološka je problematika podređena morfologiji, pa se u prvome redu govori o funkcionalnim, a u drugome o artikulacijsko-akustičkim svojstvima glasova (SP: 5). Podjela riječi na slogove i pravilima distribucije fonema u konsonantskim grupama, koja „uslovljavaju” pojavu glasovnih promjena, prikazane su u poglavlju o morfonologiji, kao glasovne promjene izazvane morfološkim uzrocima (ČPS: 15). Taj se dio u HG-u opisuje u produžetku *fonologije*. U morfološkom dijelu dolazi ipak do značajnijega razlikovanja. HG na prvo mjesto stavlja glagol za kojim onda slijede imenice, zamjenice, pridjevi i brojevi, a nepromjenjive vrste riječi nisu opisivane u *morfologiji*. CG međutim stavlja glagol na kraju morfolškoga opisa, odnosno iza brojeva, a zatim su ukratko opisani prilozi, prijedlozi, uzvici, veznici i čestice (CG ih zove rječcama). Njima je više prostora dano u poglavlju *Sintaksa* – to se čini i ovdje u radu – u obje gramatike, „pa je tako prikazana veza između morfologije i sintakse (morfosintaksa) kao što je u drugome dijelu knjige prikazana veza između fonologije i morfologije (morfonologija)” (ČPS: 16). Imenice su svrstane po rodu, ne sklonidbi, a redoslijed je padeža u CG-u drugačiji u odnosu na HG. Instrumental je u CG-u šesti, a lokativ sedmi padež. Nadalje, tvorbi se riječi, iako ona nije odvojena zasebno u HG-u, pristupa na isti način, popisivanjem sufikasa i prefikasa. Posebno su obrađene tvorbe glagola, imenice, pridjeva i priloga. Tu je također glagol u HG-u na prvom mjestu, a u CG-u je smješten između pridjeva i priloga, s imenicama na prvom mjestu. Misao vodilja pri sintaktičkom dijelu bila je ista, stoga se ustroj sintakse minimalno razlikuje. Sintaksa

obuhvaća nekoliko dijelova. Prvi je dio poglavlje o riječima kao sintaktičkim jedinicama, dakle sintaksa riječi i sintaksa oblika, u kojem su obrađivane samoznačne i suznačne riječi kao sintaktičke jedinice, kao i njihovi spojevi, tzv. sintagmemi. Drugi je dio poglavlje o rečenici i iskazu u kojem se razlikuje rečenica kao jezična i govorna jedinica, a posebno se opisuju i članovi rečeničnoga ustrojstva, dakle gramatičko ustrojstvo rečenice. Taj dio donosi i drugačiju podjelu složenih rečenica, u kojoj među nezavisnosloženim rečenicama nema isključnih i zaključnih rečenica, nego su one samo sastavne, rastavne i suprotne. Veznici koji se klasično promatraju kao isključni i zaključni u ovima su gramatikama objašnjeni kao vezna sredstva na razini teksta, tzv. konektori. Treći je dio poglavlje o ustrojstvu teksta, a posebna se pozornost pridaje obavijesnom ustrojstvu iskaza te redoslijedu članova rečenice kao obavijesne jedinice. Zadnja je cjelina, kojom se završava gramatički opis, o funkcionalnim stilovima. Gramatike prepoznaju pet stilova: *znanstveni*, *administrativno-poslovni*, *novinarsko-publicistički*, *književnoumjetnički* i *razgovorni stil*. Za kraj važno je istaknuti i to da su primjeri većinom izmišljeni, odnosno „modelskoga su tipa” i nastojano je „da oni budu što bliži realnoj komunikaciji” (SP: 7). To vrijedi i za CG, ali se ne spominje kako se došlo do primjera.

1.2. Prijam Gramatike crnogorskoga jezika

Izdanje je CG-a bilo i medijski popraćeno, a neki su tada jezikoslovci progovorili izrazito oštro i steklo. Ivan Klajn za crnogorski jezik kaže da je „veštačka kreacija, a Crnogorska gramatika politička odluka”.² Nastavlja s tim da „ta gramatika ima tri foneme^[3] koje nemaju veze ni sa takozvanim crnogorskim književnim govorom.” Njemu se pridružio Veljko Brborić, profesor Filološkog fakulteta u Beogradu, koji ističe da izdavanje takve gramatike „nema osnova u lingvističkom smislu”, a razlike „mogu jedino da budu veštačke, izmišljene i

² Blic.rs, 4.9.2010.

^[3] U predgovoru stoji da crnogorski jezik ima 33 fonema, ali pod trećim se ne misli na *ʒ* – na što Klajn aludira – već, vjerojatno (broj fonema nije pobliže obrazložen), na slogotvorno *r*. Usporedno: „U vezi s time ističe se prva novina ove gramatike. Ona u standardni crnogorski fonološki sistem uvodi dva „nova“ člana: *ś* i *ž*. Time se ističe da su se u crnogorskome standardnom jeziku, za razliku od ostala tri štokavska standardna jezika, realizovala 33 od 36 potencijalnih fonema štokavskoga jezičkog sistema” (ČPS: 15). Dapače piše i: „Konsonanti *f*, *ɣ* i *ʒ* u crnogorskome jeziku, kao i u ostalim štokavskim standardnim jezicima, nijesu realizovani kao fonemi” (isto: 21). Još i: „*ʒ* je manje važno jer se javlja u malom broju stranih i domaćijeh riječi” (Rotković 2003: 33).

improvizovane”.⁴ Tim se stavom, dakako, ne slažu crnogorski jezikoslovci koji spočitavaju Srbiji i srpskim jezikoslovcima već duže vrijeme jezičnu represiju te mijenjanje onih elemenata što čine crnogorski jezik crnogorskim. Zbog nasilne ekavizacije⁵ ili nazadovanja novije jotacije,⁶ ne čudi želja crnogorskih jezikoslovaca za ovakvim djelom, koje bi poslužilo kao svojevrsan preporod. „Takva je jezička politika upravo i vodila stvaranju svijesti kod crnogorskoga naroda da tipični oblici treba kao arhaični i dijalektalni da budu isključeni iz standardnoga jezika, a po mogućnosti iz usmene komunikacije” (Čirgić 2011: 105). To je u prvom redu, dakle, gramatika namijenjena školama i naobrazbi da „jezik ne ide u raskoraku svog roditeljskog doma kod učenika, a drugom nekomunikativnom trasom kod nastavnika škole” (Nikčević 2003: 43). O (mogućem) osamostaljenju već je 1996. teklički zborio i Dubravko Škiljan rekavši: „Najbliži tome da se izdvoji kao poseban jezik nije hrvatski nego crnogorski – onoga trenutka – kada u svoj standardni jezik uvedu meko š i ž kao posebne foneme” (Prema Čirgić 2011: 149). U gramatici postoje, dakako, i ostala mjesta koja izdvajaju crnogorski od ostalih srodnih jezika, o kojima će biti riječ i na koja ćemo se poviše usredotočiti. Gramatika će stoga Crnogorcima znamenovati da se spomenuta prava ijekavština, više neće promatrati samo kao regionalna, očuvana će crnogorska starina biti iznašana iz jezične ropotarnice, a provođenje novoga, mlađega ili jekavskoga jotiranja vratit će Crnogorcima njihovu jezičnu osebnost. Kako zborom, tako i likom.

⁴ Blic.rs, 4.9.2010.

⁵ „Godišta 1918. razvoj crnogorskoga jezika krenuo je obratnim pravcem. Krenulo se sa sveopštom ekavizacijom” (Rotković 2003: 35). „Kako saznajem 1054 (pa i više) srednjoškolskih i visokoškolskih udžbenika pisano je ekavicom (pokriva 95% crnogorskoga prostora)” (Nikčević 2003: 39).

⁶ „Sa drugoga kanala TV Crne Gore skinuta je emisija: *De si*, zbog onoga *đe*, mada je tu emisiju, vele, smislio baš jedan Srbin” (Rotković 2003: 36).

2. FONETIKA I FONOLOGIJA

2.1. Osnovni pojmovi i podjela glasova

Prva cjelina koja uvodi čitatelja u problematiku jest fonologija.⁷ Za početak, napominjemo da notacija glasova nije po IPA-i ni u jednoj gramatici. *J* pišu kao *i̯*, *lj* i *nj* kao *l̥* i *n̥*, a *đ* i *dž* kao *ʃ* i *ʒ*. Slogotvorno *r* bilježi se s *r̥*, a na isti način HG bilježi i slogotvorno *l̥* i *n̥* (SP: 22), no CG nema posebnu oznaku. Alofoni od *f*, *c* i *h* zabilježeni su kao *f̥*, *ʃ* i *ɣ*. Pored toga, HG donosi još i *ɱ*, koji predstavlja glas koji se oslobodio usnenosti i ostala mu je samo nosnost kao u primjeru *bomba* [bôɱba] (SP: 15–16). Taj se znak u IPA-i rabi za zubno-usneni nosnik, a za njega je u HG-u ovaj znak uzet *m̥* [tramɣaj] (SP: 16).

Obje gramatike donose podosta osnovan opis glasova, no crnogorska čini to pomalo jasnije. Naprimjer nakon kratke odredbe što je to glas u HG-u se odmah prelazi na diobu glasova po mjestu tvorbe. U podjeli međutim po mjestu tvorbe izostaju glasovi *r* i *l*. Alveolarni se glasovi – što oni jesu – uopće u podjeli ne spominju, a nisu svrstani ni pod zubne glasove. Svrtani su *m*, *n*, *v*, *i̯*, *n̥* i *l̥*, što bi isključilo namjeru da se radilo samo o podjeli suglasnika, ne i zvonačnika. U CG-u to mjesto tvorbe nije izostavljeno, nego je odmah napravljena podjela između sonanata⁸ i konsonanata. Fonem *n* također je različito svrstan. U HG-u to je dental, a u CG-u *n* je alveolar.

Nakon te podjele suglasnika po mjestu tvorbe spominje se u hrvatskoj gramatici da se po „karakteru zapreke” glasovi dijele na suglasnike (konsonante) – zvonačnici su uključeni – i samoglasnike (vokale) (SP: 11). To je međutim jedino mjesto na kojem se daje nekakvo objašnjenje samoglasnika. U ostatku poglavlja oni se više i ne spominju, tj. ne određuju se pobliže po svojim svojstvima. Crnogorska gramatika donosi detaljniju podjelu. Spominje da „prema položaju jezika u procesu artikulacije vokala ti glasovi se dijele na vokale prednjega, srednjeg i zadnjega reda”, te „prema visini jezika u odnosu na nepca tokom artikulacije vokala ti glasovi se dijele na visoke (*i* i *u*), srednje (*e* i *o*) i niske (*a*)” i naposljetku da mogu biti

⁷ Hrvatska gramatika prevodi fonetiku u *glasoslovlje*, crnogorska ne donosi crnogorski prijevod. Međutim kasnije kaže i sljedeće: „Odsad ćemo se umjesto pojma *fonem* služiti pojmom *glas*” (SP: 24). Ako se fonologija bavi fonemima, fonetika fonima, a fonem je glas, onda ne bi fonetika bila glasoslovlje.

⁸ U CG-u sonant je *glasnik*, a u HG-u sonant je *zvonačnik*.

„labijalizovani” i „nelabijalizovani” (ČPS: 20). U svakom slučaju detaljnije opisano nego u hrvatskoj gramatici. Podjela suglasnika po načinu tvorbe razlikuje se još i na jednom mjestu. CG navodi fonem *c* u slivene ili afrikate⁹ za razliku od hrvatske gdje je glas *c* tjesnačnik, iako je opisan i kao praskavo-tjesnačni uz *č*, *ć*, *ž* i *ž*.

Na kraju opisa glasova HG prilaže i tablicu kao sažetak poglavlja, no s ponešto proturječnih činjenica i nelogičnosti. U tablici pod diobom glasova po mjestu tvorbe navedene su iste kategorije kao i na početku, također bez alveolara, ali uključeni su i zvonačni i šumni glasovi, unatoč tomu što je rečeno da su to suglasnici podijeljeni po karakteru zapreke. Ispod stoji podjela po načinu tvorbe gdje su samo dvije kategorije: praskavi i tjesnačni. U potlanjoj se kategoriji opet našao *c*. U praskave su navedeni *b*, *d*, *g*, *k*, *m*, *n*, *ń* i *p*, no izostaje *t*, iako je prvobitno naveden, a pravi tjesnačni nisu uopće navedeni, nego su pod tjesnačne stavljeni praskavo-tjesnačni. Sve u svemu, hrvatsko poglavlje o glasovima na tri stranice izuzetno je zbunjujuće.

Opis glasova u CG-u razlikuje se od HG-a i po tom što su prisutna dva glasa više *ś* i *ź* koja se u hrvatskom jeziku smatraju samo inačicama, odnosno alofonima. *Ś* i *ź* opisani su kao tjesnačni, odnosno frikativi po načinu tvorbe i prednjonepčani, odnosno palatalni po mjestu tvorbe (ČPS: 21). Doduše, takvo određenje ne govori puno. Prednjonepčani su *š* i *ž*, *ć* i *ć*, *ž* i *ž*, *ĺ*, *ń* i *ń* (isto). Razlika u izgovoru ne može se razaznati iz takva opisa. O glasovima *ś* i *ź* bit će još govora jer se ipak smatraju jednom od ključnih dijelova crnogorskoga jezika i posebnost u odnosu na ostale jezike i njihove standarde: bosanski, hrvatski i srpski. U ćirilicom se pismu ovako pišu: veliko *Ć* i *Ž*, a malo *ć* i *ž*.

2.2. Razlikovna obilježja glasova

Pri opisu razlikovnih obilježja glasova ne bi se trebalo očekivati nekakve razlike, no pojavljuju se nepodudaranja na nekoliko mjesta, pogotovo pri samoj raspodjeli glasova po njihovim obilježjima. Razilaženja su ponajprije pri opisu obilježja *difuznosti*, *neprekidnosti*, *zvučnosti*, *stridentnosti* i *napetosti*. Kao difuzne HG označuje samo samoglas *i*, *u* i zvonačnik *ɲ*, a CG donosi iste te vokale, no osim sonanta *ɲ* uključuje sonante *v*, *m*, *n*, *r* i *l*, te konsonante *b*, *p*, *d*, *t*, *z*, *s*, *c* i *f*. Nadalje, prema CG neprekidnost jest obilježje svih vokala – što HG ne

⁹ Dok se u CG-u sliveni glasovi još nazivaju *polupregradni* pa se tako i praskavi nazivaju *pregradni*, a frikativi *strujni* ili *tjesnačni*, u HG-u se nazivaju *poluzatvorni*, *zatvorni* i samo *tjesnačni*.

označuje uopće, odnosno izostavlja se oznaka što upućuje da to razlikovno obilježje nije relevantno za glas – sonanata *v, j, l i l̂* – tako i u HG-u – i konsonanata *z, s, ž, š, ź, ś, f i h* – tako i u HG-u izuzev, naravno, *ź i ś* jer HG ne raspodjeljuje alofone. Slično je s obilježjem zvučnosti, CG navodi sve vokale, sonante i zvučne konsonante, a HG-u je to obilježje samo relevantno za konsonante, isključuju se *c i h*, ali ne i *f*. Prisutnost obilježja stridentnosti HG navodi samo kod *c, ʃ i š*, a odsutnost kod glasova *t, d, ʒ i č*. U CG-u stridentnost je obilježje sonanta *v* i konsonanata *z, s, ž, š, ź, ś, ʒ, č, f i c*. Opis se, dakle, ne podudara ni u podjeli glasova za koje je to obilježje važno odnosno nevažno, pa tako ni u glasovima u kojima je obilježje prisutno ili odsutno. Zadnje obilježje isto nema previše podudaranja među dvjema gramatikama. Kao napete glasove HG ima samo *i i r̥*, a za glasove *e, ĩ* i (neslogotvorno) *r* ono izostaje, za sve ostale obilježje je nevažno. CG ističe da je napetost obilježje vokala *i i u*, sonanata *l̂, n̂ i r̂* – ne spominje se ima li razlika među slogotvornim i neslogotvornim *r* – te konsonanata *k, p, s, t, ć, č, f, h, ś i š*. Na onim mjestima gdje se navode za hrvatski jezik alofoni, koji su isključeni iz opisa, poput *ź i ś*, odstupanja su dakako očekivana.

Dade li se štogod zaključiti iz tih razlika?! Te razlike možda se mogu objasniti kao pogriješke, omaške ili nerazumijevanje s obzirom na to da će odstupanja biti i usporedivši ih sa „sivom” gramatikom Barić *et al.* A za kraj valja napomenuti malu razliku u nazivlju. Mjesto hrvatskog pojma *zapreka* odnosno *zatvor* rabi se *prepreka* te *glasne žice* za *glasnice*, a u HG-u češće i *glasiljke*.

2.3. Podjela riječi na slogove

U samom uvodu CG-a rečeno je da je „posebna pažnja posvećena podjeli riječi na slogove i pravilima distribucije fonema u konsonantskim grupama” (ČPS: 15). To se uočava i kada CG navodi ne samo slogotvorno *r̥* nego ističe da i drugi glasovi mogu biti nositelji sloga *l, n i l̂*, pače *m i s*: *prst, krš, spektakl, šmirgl, gugalj, Kremlj, njutn, hm, mhm i pst* (ČPS: 25). HG navodi samo slogotvorno *r, l i n*: *rt, bicikl i njutn* (SP: 22). Time se dakle može vidjeti „modernost” i osviještenost CG-a. Slična sustavnost dolazi do izražaja uspostavom četiriju pravila pri utvrđivanju slogovne granice u nagomilanim konsonantskim skupinama. Ta četiri pravila – uz osnovno da se svaki slog završava iza vokala (ČPS: 25) – nisu u HG-u nigdje tako orječena, stoga ćemo ih ovdje prenijeti u cijelosti:

1. ukoliko konsonantska grupa počinje frikativom ili afrikatom, granica sloga nalazi se ispred nje, npr.: *ko-šta-ni*, *za-sta-va*, *vo-čka*, *ku-čka*, *me-čka* i sl.;
2. ako je na prvome mjestu u konsonantskoj grupi praskavi konsonant, a na drugome bilo koji osim sonanata *v*, *j*, *l*, *l̥* ili *r*, granica sloga nalazi se između njih, npr.: *jed-na-či-na*, *pred-šed-nik*, *mot-ka*, *brat-stvo*, *lop-ta* i sl.;
3. ukoliko je na drugome mjestu u konsonantskoj grupi koji od sonanata *v*, *j*, *l*, *l̥* ili *r*, a na prvome mjestu bilo koji konsonant (ne i sonanti), granica sloga se tada nalazi ispred takve konsonantske grupe, npr.: *pri-svo-ji-ti*, *u-to-pli-ti*, *pre-pri-ča-ti*, *svi-je-tlje-ti* i sl.;
4. ako je konsonantska grupa sastavljena od dva sonanta, granica sloga nalazi se između njih – to pravilo ne važi u slučajevima kad se na drugom mjestu nalazi sonant *j* iz jekavskoga *je*, npr.: *mur-va*, *Lim-lja-ni*, *Pljev-lja*, *kon-voj* i sl. (isto).

Međutim, pod drugim bi pravilom bilo zahvaćeno i *dno*, *psi*, *tmina*, *dnevni* i sl. Jednosložne bi se riječi još lako izuzele iz toga pravila, no što je s višesložnima?! U *dnevni* granica ne može biti *d-nev-ni*. Trebalo bi popraviti pravilo da ne uključuje te i slične primjere.

U HG-u je za podjelu slogova rečeno samo ovo: „fonemi koji ne mogu stajati zajedno u početnoj zoni razdjeljuju se slogovnom granicom” ili „fonemi koji čine početnu zonu sloga na početku govornoga lanca čine početnu zonu i unutar govornoga lanca” (SP: 23).

Ta su četiri (pet) pravila bila mjerilo za određivanje fonetske granice, no te se granice ne moraju uvijek poklapati sa *psihološkom* ili *semantičkom granicom*. Za psihološku se granicu kaže da „ne utiče priroda glasova [...] već je ona značenjski uslovljena” (ČPS: 26). To je važno istaknuti zbog osnovnoga pravila po kojem bi *izjaviti* imalo fonetsku granicu *i-zja-vi-ti*, dok bi psihološka bila *iz-ja-vi-ti*. Nije međutim u potpunosti jasno treba li se ikad dati prednost psihološkim granicama ili bi bilo bolje slijediti fonetske i onda kada se one ne slažu i nisu intuitivne.

3. MORFONOLOGIJA

Morfonologija se objašnjava kao dio gramatike koji se bavi „fonološkim promjenama na morfološkom planu” (SP: 18) ili „oblast gramatike koja proučava fonološki sistem nekoga jezika i promjene elemenata toga sistema koje su izazvane promjenom oblika riječi i tvorbe riječi” (ČPS: 33). Iako ju obje gramatike određuju na spodoban način, postoji doduše mala razlika u pristupu. Unatoč tomu što je u predgovoru HG-a napisano kako se između fonologije i morfologije uspostavlja morfonologija (SP: 7), ona je opisana unutar fonološke cjeline, dakle bez posebnoga statusa kao zasebne jezikoslovne discipline. Morfonologija se u CG-u odvaja kao zasebna jedinica, postavljena je, naravno, između fonologije i morfologije. U opis morfonologije uključeni su naglasak i glasovne promjene.

3.1. Naglasak

Standardni naglasni sustav crnogorskoga jezika određen je nimalo drugačije od sustava porabljenoga u drugim jezičnim standardima. Štokavski s četiri naglaska, dakle novoštokavski, samo sa zanaglasnim duljinama. U tom se potpoglavlju opisuju vrste naglaska, izgovor i razlikovna obilježja, donose se klasična pravila o raspodjeli naglaska unutar riječi te ukratko o nenaglašenim riječima. Značajna se razlikovanja ne primjećuju, a usporedba naglasnih razlika cjelokupnog rječnjaka crnogorskoga i hrvatskoga ovdje nije moguća jer su primjeri u CG-u rjeđe naglašeni, ali je istaknuto u predgovoru da će biti izdan poseban priručnik za naglasni sustav crnogorskoga jezika (ČPS: 16). Iznijet ćemo stoga samo par nedosljednosti, zanimljivosti i nekoliko stvari koje nisu posvema jasno opisane.

Svaka gramatika ima pomalo drugačiji pristup bilježbi naglaska, a iste se oznake rabe i ne rabe. U CG-u svaki naglasni znak stavljen je na svaki samoglasnik uključujući i *r* predodžbe radi, no zapravo se pojavljuju bez objašnjenja dva različita znaka za jednu vrst naglaska. U nizu dugosilaznih naglasaka naći će se ovi zapisi: *â, ê, î, ô, û, ã*. Za sve je samoglasnike ovdje uporabljen tzv. cirkumfleks *ˆ*, a jedino je za *r* upotrijebljen tzv. *brève inversée* *˘*. Kasnije je međutim u primjerima uporabljen potomnji na *a* i *o*: *kôsa, grâd* (ČPS: 34), ali i s cirkumfleksom: *grâd, stôg* (isto). Objašnjenje koji se znak rabi, mogu li se oba jednako rabiti izostaje.

HG ima samo cirkumfleks, no donosi i alternativni način bilježenja naglaska. Bilježba nezalihosnim dvoznačnim sustavom mjesto peteroznačnoga. U toj se notaciji rabi *duljak*¹⁰ – nad pismenom dugoga glasa ili dvotočje iza dugog samoglasnika i tzv. visak,¹¹ koji se ovdje predstavlja znakom za izostavnik ‘, odnosno završnim, drugim polunavodnikom. Iako je bilježba spodobna IPA-inoj, to nije znak koji IPA rabi. Ondje se rabi tzv. okomita crta □.¹² To je ravna crta bez zadebljanja ili zatanjenja na vrhu ili na dnu.¹³ Zapisuje se visak u HG-u pred samoglasnikom kad označuje silazni, a pred slogom kad označuje uzlazni. Četiri su primjera za ovakvu notaciju: *r’iba*, *no’ga*, *ru:’ka* i *s’u:ša* (SP: 19).

Ogledni primjeri u CG-u za kratkosilazni naglasak jesu: *kôsa*, *grăd*, *păs*, *kûća*, *klăčnica*, *ďăvo*, *vjĕtar*, *pĕtreba* i *rĕgovi*; za dugosilazni: *pîvo*, *grâd*, *stôg*, *zâbrana*, *şên*, *lâmpa*, *ljût*, *klétva* i *rôg*, *kôsa*, *grâd*; kratkouzlazni: *şekira*, *lèceti*, *nèvidelica*, *òtac*, *şèdeti*, *dànas*; a za dugouzlazni: *rúka*, *gláva*, *národ*, *mláđiti*, *vřceti*, *ráđiti* (ČPS: 34–35). Neki od primjera na kojim HG predočava naglasak jesu ovi za kratkosilazni: *rĕb*, *grĕb*, *păs*, *sjĕnica*, *rĭba*, *grăd*, *kûća*, *nĕkat*; ovi za dugosilazni: *nôs*, *rôg*, *sûša*, *sûnce*; ovi za kratkosilazni: *nòga*, *kòza*, *ròsa*, *màslina*, *nizîna*; i ovi za dugouzlazni: *rúka*, *blúza*, *túga*, *náglasak* (SP: 18–20).

HG također opisuje razliku u naglasku pojmom mora, koji se ne pojavljuje u CG-u. Tu se izgovor naglaska opisuje načinom izgovora. Obje dozvoljavaju silazni naglasak na nepočetnom slogu u stranim riječima: *koinê*, *rezimê* (ČPS: 35), *organizâtor*, *relĭkt*, *defĕkt*, *subjĕkt*, *asistĕnt*, *kontinĕnt* (SP: 20); no nijedna, ni CG iako ima primjera za oba: *nè znā*, *nè mislĭ*, *prĕd kuću*, *nĕ vodu*, *ŭ grăd* (ČPS: 36), ne objašnjava tzv. oslabljeno i neoslabljeno pomicanje naglaska.

3.2. Glasovne promjene

Drugi su dio morfonologije *glasovne promjene*. CG za razliku od hrvatske kreće od glasovnih promjena, sve ih naziva i opisuje redosljedom potkrepljujući primjerima. HG doduše opisuje glasovne promjene ne po njihovim značajkama i zakonitostima, već po mjestu

¹⁰ Ne bi bilo ni zlo razlikovati duljinu kao pojam i *duljak* kao termin (László 2007: 51).

¹¹ Naziv rabi, vjerojatno ga je i skovao, a mi ga ovdje preuzimamo, Bulcsú László. Visak se bilježi istim znakom kao u IPA-inoj notaciji (isto).

¹² <https://en.wiktionary.org/wiki/%CB%88>

¹³ „Problem” je toga znaka što se na (hrvatskoj) tipkovnici (u Windows sustavima) ne može napisati jednostavno, tj. mora se posebno umetati iz popisa posebnih znakova.

na kojima se one pojavljuju. Dakle, na granici prefiksalnoga morfema i osnove, osnove i sufiksalnoga morfema, glasovne promjene u korijenu i sl. To se surjeđe koje uvjetuje glasovne promjene spominje i u CG-u, ali ono ne predvodi u opisu promjena. Taj je dio stoga pomalo različit, ne toliko sadržajno koliko načinom izlaganja građe.

Krenimo onda od prve koja se opisuje, a to je *jednačenje suglasnika po zvučnosti*. Ulazni su i izlazni datci isti, ista su i sama pravila, no ima nekih zanimljivih iznimaka. Suglasnik se *đ* u pismu ne obezvučuje ispred sufiksalnoga morfema *-stv(o)*, kao u riječi *vođstvo* (ČPS: 40) – samo je jedan primjer dan, tako i u Pravopisu i pravopisnom rječniku. Nadalje, u pismu se *d* jednači ispred *c* na prefiksalno-osnovnom šavu kao u *podcijeniti > potcijeniti* (ČPS: 42), ali se ne jednači, isto kao ni u hrvatskom, u pismu pred *c* u npr. *mladac – mladca* (ČPS: 40) zbog očuvanja pisane razlike s *mlatac – mlatca*. U HG-u se *d* na prefiksalno-osnovnom šavu ne jednači ni pred *č*, ni *ć*, a ni *c*¹⁴. Po crnogorskom je pravopisu pravilno *otćušnuti*, *otcijepiti* i *otčepiti* (ČPS: 42). A kada se *d* nađe ispred *s* i *š*, pravila su ista u obje gramatike, odnosno pravopisu. Tu se ne bilježi jednačenje u pismu. Važno je istaknuti za crnogorski i to da se jednačenje ne događa ni pred *ś*: *predśednik* (ČPS: 39).

Druga je opisana promjena *jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe*. Na tu su promjenu međutim uperene sve oči jer će predstavljati jednu od glavnih kritika crnogorskoj gramatici, odnosno crnogorskomu pravopisu. Piše dakle ovako: „konsonanti *s* i *z* u položaju ispred palatalnih konsonanta alterniraju sa *š* i *ž*”; s primjerima: *iščupati*, *iždžikljati*, *ražđžilitati*, *iščeznuti* (ČPS: 40) – tako je i u hrvatskom, tako se i izgovora. Ono što nije jasno je zašto je i *rašćerati*, *ščućuriti*, *grožđe*, *pažljiv*, *nošnja*, *vožnja*, *mašću*, *mišlju*, *lišće* itd. (ČPS: 40) – tako je i u hrvatskom, ali tako „se ne izgovara”.¹⁵ Drugim riječima, glasovi se *š* i *ž* – ili zapravo *s* i *z* jer je u crnogorskom i *šljeme* (ČPS: 41) – pred glasovima *ń*, *ĺ*, *ć* ili *đ* izgovaraju umekšano, odnosno *postalveolarno-palatalnim frikativom*. A ako uzmemo u obzir činjenicu da se

¹⁴ Objašnjava HG, naime, da su ti suglasnici sliveni od dva glasa i zbog toga se *d* ne mijenja u *t* u pismu, no piše i da je glas *ć* tvoren od suglasnika *ć* [sic!] i *ś*. To nije ispravno. Glas *ć* je tvoren od *t* i *ś*, dakle ovako [tś]. Ovo *t* s *crticom* iznad pojavljuje se još jednom u opisu glasova po načinu tvorbe, ali je tada ono spojeno, pa se teže uočava. Isto je učinjeno i s *đ*, a ovdje je još teže uočljivije. *Đ* je objašnjeno kao slivenik, drugi dio je *ž*, no prvi je *d* s nekim nejasnim dodatkom koji se vidno skoro pa posve stopio s pismenom. Zbog nekoga je neobjašnjivoga razloga slično učinjeno i u CG-u. Ondje s izostavnikom: *ć = t' + ś*, a *đ = d' + ž*. Budući da nigdje nije opisano, nejasno je što je točno zapravo *t'* ili *d'*, ali sasma je nepotrebno jer nije *t* taj koji čini *ć* drugačije od *č*. Vidi i Marković (2013: 11).

¹⁵ HG *ščućuriti se* fonetski zapisuje [ščućuritise], ali ima i [iščušcati], no opet [ždoniti] (SP: 25). Nije u potpunosti dosljedna.

crnogorski standard upravo i uspostavlja na postojanju fonema – ne alofona – *ś* i *ž* te se iznašlo i pravopisno rješenje, odnosno proširen je slovopis, nejasno je zašto oni ne predstavljaju onda taj glas svugdje, nego samo ponegdje. Takvom se nedosljednošću učinilo da *ś* u biti predstavlja dva glasa/zvuka, upravo onako kako je u hrvatskom, srpskom ili bosanskom. U hrvatskom *ś* ili *ž* nije fonem, pa se nema razloga pisati *lišće* ili *grožđe*. Ne bi bilo toliko neispravno koliko bi bilo nepotrebno. U crnogorskom *ś* i *ž* upravo jesu fonemi, a njihova potpuna neiskorištenost zasigurno je propust ove gramatike¹⁶ i mogla bi otežati izvornim govornicima pravopisno svladavanje.¹⁷ Kad smo već kod tih glasova, onda se ima napomenuti još i to da se ne vrši uvijek jednačenje – u pismu i govoru – *s* i *z* u *ś* (zapravo *ś*) i *ž* (zapravo *ž*). Odstupanje biva kad se *s* i *z* nađu na kraju prefiksalnoga morfema u izvedenicama čija osnova počinje palatalnim konsonantima *ľ* i *ň*, npr. *sljuštiti*, *razljutiti*, *raznjihati* i sl. te ako se konsonanti *s* i *z* nađu ispred *ľ* i *ň* koji su nastali kao produkt jotacije, npr. *posljednji*, *raznježiti*, *iznjedriti* i sl. (ČPS: 41). To se napominje, a iz istoga razloga napominjemo i mi, jer postoji iznimka *śljeme*, nikad nije *sljeme* (isto), a za riječi poput *śljedeći/śljedeći*, *śnjegovi/śnjegovi* i sl. naglašeno je da one „nijesu uvažene kao standardnojezičke” (isto), što bi vjerojatno značilo da postoje u nekim crnogorskim govorima i u izgovoru. Dakle, tim se donekle objašnjava zašto *śnjegovi* nije prihvaćeno, no nema nigdje objašnjenja zašto nije *lišće*, pogotovo ako uzmemo u obzir bilješku pod 16.

¹⁶ Još više zbunjuje ako uzmemo u obzir Silićev (2009) osvrt na Nikčeviću gramatiku gdje piše sljedeće o tim glasovima: „Realizacijom su glasovi *ś* i *ž* postali samostalni fonemi. Dobili su i svoj fonološki i svoj morfonološki status. Time su, kao i ostali (samostalni) fonemi, dobili pravo i na svoj status u grafematici. Rečeno jednostavnijim jezikom, i oni imaju pravo na svoje grafeme (slova). Stoga bi se svugdje gdje se pojavljuju, bilo samostalno bilo u distribuciji s mekim fonemima, morali pojavljivati kao grafemi *ś* i *ž*. Tako bi *lišće* trebalo pisati *lišće*, *čišćenje* - *čišćenje*, *sadašnji* - *sadašnji*, *gušći* - *gušći*, *bješnji* (komp. od *bijesan*) - *bješnji*, *grožđe* - *grožđe*, *čežnja* - *čežnja*, *pražnjenje* – *pražnjenje* itd. Svaku bi distribuciju *ślj*, *śnj*, *žlj* i *žnj* nastalu „najmlađim ili jekavskim jotovanjem“ (kako kaže Nikčević) trebalo pisati *ślj*, *śnj*, *žlj* i *žnj* (kao što to čini Nikčević u *śljepoća*, *śnjegovi*, *ožljeda*). Pisanje „sad ovako, sad onako“ izdvaja pojave o kojima je riječ iz fonoloških i morfonoloških pravila i unosi u individualnoleksička, te tako otežava njihovo svladavanje.”

¹⁷ Ako svaki Crnogorac razlikuje *ś* i *ś* u govoru, onda će njemu svakako biti neobično pisati *lišće* kada tako ne izgovara što jedino može pridonositi (nepotrebnim) pogreškama u pisanju.

Uostalom, takvo pisanje nije ni u skladu s *Pravopisnim načelima*, za koja Čirgić kaže da „će predstavljati ono za što su se decenijima već zalagali crnogorski naučni i kulturni radnici indpendističke orijentacije” (Čirgić 2011: 193–194). Pisanje *lišće* mjesto *lišće* krši, naime, upravo drugu točku *Pravopisnih načela*. To je pravilo *Piši kao što zboriš, a čitaj kako je napisano* (isto).

Tim ćemo završiti ovu promjenu i krenuti na sljedeću, treću *gubljenje suglasnika*. Pravila su ista, a onda su ista i odstupanja. Razlika se uočava u pisanju futura prvoga jer se u CG-u ne piše *čitatću*, već *čitaću* (ČPS: 42). Zanimljivo je istaknuti da su obje gramatike svjesne da može doći do udvojenosti suglasnika koja se očituje u (iz)govoru i smatra se kadšto potrebnom i razlikovnom: *pret:urski* (SP: 26), *pred:ržavni* (ČPS: 42), ali se tu činjenicu zanemaruje npr. u *isušiti* ili *rasipati*, *gubici* i sl., pa se uzimaju ona pravopisna rješenja po kojim se ne može razaznati udvostručenost suglasnika.

Zatim slijede *prva*, *druga* i *treća palatalizacija*. Prva palatalizacija u CG-u, usporedivši je s HG-om, u odnosu na ostale ima zapravo i različite ulazne datke. U crnogorskom se u *č*, *ž*, *š* osim *k*, *g* i *h* palataliziraju i glasovi *c*, *z*, ali i *s*. Iako HG ne navodi da se *c*¹⁸ ili *z* mogu palatalizirati u *č* i *ž*, to se ipak događa u hrvatskom jeziku, ali je sasvim neobičan prijelaz glasa *s* u *š*. Za takav prijelaz naveden je jedan primjer. Imenica *spas* u vokativu glasi *spaše* (ČPS: 45). U daljnjem opisu prve palatalizacije ima i drugih različitosti među gramatikama. CG ne navodi da se *k*, *g* i *h* mogu palatalizirati ispred dočetka *-ac*, što stoji u HG-u (SP: 29), ali HG isto tako ne navodi da se ti isti glasovi palataliziraju ispred morfema *-i(ti)* u tvorbi glagola od imenice, npr. *skok* > *skočiti* (ČPS: 45). Pri kraju se u CG-u još napominje da to „pravilo ne obuhvata pridjeve izvedene sufiksom *-in(Ø)* od imenica ženskoga roda na *-ačic(-a)*, npr.: *beračica*: *beračicin*; *čistačica*: *čistačicin*; *spremačica*: *spremačicin* i sl.” (ČPS: 46). To ne stoji za hrvatski.

Kod druge palatalizacije nailazimo na različita rješenja kod suglasničkoga skupa *čk* i *tk* u lokativu i dativu jednine imenica ženskoga roda. HG dopušta i sa sibilizacijom, dakle *mačci* ili *krletci* i bez nje (SP: 29), ali CG u *čk* nikad ne provodi, a u *tk* provodi samo kad nema gubitka značenja (ČPS: 46–48). Iz semantičkih se razloga, dakle, može odstupati od provođenja. Suglasnički se skupovi *sk* i *šk* ponašaju jednako, kao *čk* u HG-u.

Treća se palatalizacija razlikuje naime u opisu surječja u kojima se ona ostvaruje. „U [korijenskom] se morfemu suglasnici *k*, *g* i *h* mijenjaju u *c*, *z* i *s* i pri promjeni svršenoga glagola prve vrste kojima korijenski morfem završava na *k*, *g* i *h* u nesvršene kad se pod utjecajem morfema *a* u korijenskome morfemu pojave alomorfon *i*, *je*, *ije*, *e* i *r*”: *istaći* > *isticati*; *isteći* > *istjecati*, *presjeći* > *presijecati*, *ispreći* > *isprezati*, *istrći* > *istrzati* (SP: 28).

¹⁸ Tu ne, ali na drugim mjestima zna napomenuti da se *c* mijenja u *č*, npr. kod tvorbe pridjeva: „sufiks *-in* izaziva promjenu suglasnika *c* u *č*” – *Aničin*, *staričin* (SP:175).

CG izostavlja alomorf *je*, no to je razumljivo onda kada on jotira pa ostane samo *e*, ali i *r*. Tim činom propušta objasniti primjerice promjenu *istrći* > *istrzati* i sl. (ČPS: 48–49).

Slična je promjena palatalizaciji *jotacija*, a moglo se već i uočiti da jotacija obuhvaća više mjesta u CG-u nego u HG-u.¹⁹ Jotacijom glasa *s* i *z* dobiju se zapravo dva različita para u crnogorskom. Ili *š* i *ž* ili *ś* i *ź*. Razlika se objašnjava samo ovlaš i neizravno kada se spominje jotiranje sufikslnim morfemom *-j(e)* pri gradbi zbirnih imenica s primjerom *klaše* i *oše* (ČPS: 50) te pri gradbi pridjeva od imenica sufikslnim morfemom *-j(i/a/e)* s primjerom *koži* i *paši* (isto), tj. treba se zaključiti da na različitim šavovima i zbog različitih dočeta različit se *s* i *z* jotiraju: *dišem*, *košen* (ČPS: 49–50). HG još spominje *umetnuto l* kojim objašnjava skupove kao *blj*, *plj*, *vlj*, *mlj*, *flj*. CG ne spominje tu pojavu, ali ona dakako ima te skupove – iako *flj* se ovdje ne navodi, nego tek kasnije u opisu glagola: *zašarafljen* (ČPS: 125). Osim toga spominje se i slučaj kad se *k*, *g*, *h* i *c* pred *j* pretvaraju u *čj*, *žj* i *šj*: *čovječji*, *božji*, *ostožje* (ČPS: 50). HG taj dio nema. Ktomu jotacija se u hrvatskom ne provodi kad je *j* rezultat refleksa glasa *jat*, izuzev (možda) *n* i *l*, ali se u crnogorskom tu itekako ostvaruje jotacija. Ona obuhvaća sve konsonante koji se i inače jotiraju, ali se jotirano *b*, *p*, *m* i *v* ne smatraju standardnim. Oblici *blježati*, *obljesiti*, *pljesma*, *trpljeti*, *mljera*, *mljesto*, *vljera*, *življati* i sl. smatrani su regionalnima (ČPS: 50–51). Međutim u opisu se jekavske jotacije zaboravlja istaknuti i promjenu *c* > *ć*²⁰ na početku (korijenske) riječi, poput *ćedilo*. Uzgred treba još napomenuti da crnogorski Pravopis, što se tu inače ne čini, ima dubletne oblike u slučaju jekavske jotacije: *djed* i *ded*, *iščepkati* i *iscjepkati*, *gdje* i *de* itd. (2009: 38).

Promjena koja izostaje u opisu HG-a u poglavlju glasovnih promjena, spominje se kasnije pri opisu imenica, jest promjena *l* u *o*, odnosno *vokalizacija*. Može se odmah uočiti da je vokalizacija sustavnija i češća u crnogorskom. Obuhvatila je i npr. imenice koje završavaju na *-ol* poput *vo*, *sto*, *soko* i sl. (ČPS: 51–52), a donosi se samo i oblik *seoce* (isto). U načelu vokalizacija nije obuhvatila strane riječi, a rijetko i pokoje domaće *glagol*, *bol*, *val* i sl. (ČPS: 52), ali je uvijek *andeo* i *go* (< *gol*) (isto). Neki pridjevi imaju dva oblika *smjel* – *smio*, *topal* – *topao* i *podal* – *podao*, a *bijel* i *ohol* (isto) su uvijek neizmijenjeni, dok su ovi uvijek s

¹⁹ Iako ona nije ovdje opisana jer se, vjerojatno, treba smatrati dijakronijskom, a ne sinkronijskom promjenom, postoji još i prijelaz suglasničkog skupa *cvj* u *ć*. *Imali bismo kodifikovano i cvj > ć u prezimenu: Četković, od starijeg Cvjetković* (Rotković 2003: 33).

²⁰ Iako ima napomena: „U grupama *sije* > *sje*, *zije* > *zje*, *dije* > *dje*, *tije* > *tje* i *cije* > *cje* dolazi do jotacije *še*, *že*, *đe*, *će* u skladu s pravilima objašnjenim u odjeljku o toj glasovnoj promjeni” (ČPS: 58), objašnjenje za *cje* > *će* ipak ne postoji.

izmjenom: *cio, čio, kišeo, veseo, zao, debeo, okrugao, mio* (ČPS: 52). Pred dočetakom *-n* nije uvijek provedena: *lokalni, silni, stalni* (ČPS: 53), a primjeri navedeni kod kojih je jesu *misaon, osin, smisaoni* i sl. (isto) no ima i *steona* (ČPS: 153) i *dioni* (ČPS: 185). Sve u svemu, nekoliko pravila s nekoliko iznimaka.

Iako obje gramatike govore o *nepostojanom a* ili *umetnutom a*, HG ima samo *nepostojano a* istaknuto kao glasovnu promjenu. U pojedinim se slučajevima spominje da se *a* *umeće* npr. kod prijedloga *s* ispred *s, š, z* ili *ž*, ali nije nigdje istaknuto masnopisom kao kod drugih promjena. CG međutim u cijelosti opisuje *umetnuto a* samo kao dodavanje glasa *a* na prijedloge *s, k, kroz, niz, uz* (ČPS: 55), no ne spominju se *nad*: *Nada mnom je nebo zatvoreno* (ČPS: 211); ili *pod*: *Podvio je noge poda se* (ČPS: 206)²¹, ili prefikse *iz-, raz-, pod-* i *od-* zbog izgovora: *izagnati, razapeti, podastrijeti, odazvati* (ČPS: 55). Tu se onda mora spomenuti ono što je očito za crnogorski, a to je da se *a* pridodaje prijedlogu *s* i ispred *ś* i *ž*: *sa šever, sa šotom, sa ženice* (ČPS: 55). U ostalim slučajevima poput genitiva množine (*sastanaka, vrabaca, gusaka, tetaka*) ili nominativa jednine imenica (*pas, momak, sastanak, trupac, vrabac*) i pridjeva muškoga roda (*dobar, sitan, plodan*), kada se *a* pojavljuje u tim oblicima, objašnjava se dakle *nepostojanim a* (ČPS: 53–54). Kao i u ovim oblicima: *jesam, nijesam, strkao, rekao, pošao* (isto). Oblici poput *perfekat, subjekat, objekat* i sl. nisu, naime, najbolje opisani u CG-u, tj. nije jasno kojom su promjenom oni zahvaćeni. Po opisu u CG-u ne radi se o umetnutome *a*, a kod imenica s *nepostojanim a* u N jednine nije dan nijedan primjer takve (*-kt-*) suglasničke skupine.

Preostale promjene koje se donose u CG-u još su *prijevoj vokala* – on se u HG-u provlači u opisu glagola – *asimilacija* pod kojom se smatra *stezanje*, dakle *tvog(a)* od *tvojeg(a)* ili *pās* od *pojas* i *razjednačivanje*, dakle prijeglas u instrumentalu m. roda *-om/-em* ili proširak za dugu množinu *-ov/-ev-* – u HG-u spomenuto kod imenica – te *pokretni vokali a, e i u* i na kraju morfemske alternacije *ije//je//e//i* (ČPS: 56–61). Alternacije se jata u biti podudaraju, tj. događa se sve što se događa i u hrvatskom, ali se npr. ne dopušta pisanje, pa tako ni izgovor, *brjegov*, dakle u slučaju tzv. *pokrivenoga r*, a kadšto se pojavljuje i drugačiji oblik od hrvatskoga: *sio* umjesto *sjeo*, *prelazni* umjesto *prijelazni*. U tom se dijelu također daje važna

²¹ U CG-u je ipak dometnuto i ovo: „prijedlozi *s/sa, k/ka, uz/uza, niz/niza, pod/poda* i sl. upotrebljavaju se u zavisnosti od prirode konsonanta kojim počinje riječ koja im slijedi” (ČPS: 132). Potom se usmjerava na poglavlje o morfonologiji.

obavijest o dvosložnom izgovoru jata.²² Kaže se sljedeće: „1. Kad je u ikavskome i ekavskom na alternantu jata kratki (uzlazni ili silazni) akcenat, isti akcenat je i u ijekavskom, npr.: *sèkira* – *sikira* – *šèkira*; *děd* – *dīd* – *dēd*; 2. Kad je na ekavskome i ikavskom alternantu jata dugosilazni akcenat, na ijekavskome je kratkosilazni, npr.: *svēt* – *svīt* – *svjēt*; *brēg* – *brīg* – *brjēg*; 3. Kad je na ekavskome i ikavskom alternantu jata dugouzlazni akcenat, na ijekavskome je kratkouzlazni, na drugome slogu toga alternanta, npr.: *béda* – *bída* – *bijèda* i sl.” (ČPS: 57–58). Takav opis pomaže onima koji ne izgovaraju jat dvosložno, no ne pomaže kada ne postoji suodnos ijekavskoga s ikavskim ili ekavskim, pa i jekavskim oblikom. U CG-u se naprimjer pojavljuju i primjeri koji upućuju na dvosložni izgovor, a necrnogorski bi ipak imali kratko, poput *svijetlo* – *svjetlo*: *Kroz tri velika prozora dolazilo je mnogo svijetla* (ČPS: 328) – *Kroz tri velika prozora dolazilo je puno svjetla* (SP:361); ili *sijedati* – *sjedati*: *Nemojte sijedati za vrata* (ČPS: 206) – *Nemojte sjedati za vrata* (SP: 229). Zsigurno je onda potrebno imati opis jata koji se ne oslanja na druge izgovore jer se ne može uvijek očekivati stopostotno podudaranje.

²² U HG-u osim *jekavštine*, dakle jednosložnog izgovora, i *ijekavština* jest normom dopuštena, iako lokalno obojena (SP: 104).

4. MORFOLOGIJA

4.1. Gramatičke kategorije i vrste riječi

Morfologija je treća cjelina u CG-u, a druga u HG-u. Jedna od većih razlika jest pretpostavljeni doseg morfologije. CG ostavlja tvorbu riječi kao zasebnu cjelinu, a u HG-u ona je pokrivena morfološkim poglavljem. U morfološki opis uvodi se kratkim teorijskim dijelom i opisom bitnih pojmova za morfologiju. HG navodi 11 gramatičkih kategorija (SP: 38), a CG devet (ČPS: 66). Zadnje dvije kategorije, *kategorije članova rečenice* i *kategorija rečenice*, sintaktičke jesu, a njihovim nenavođenjem CG ne izlazi iz okvira morfologije, ostaje dosljedna svomu zadatku. Redoslijed opisa vrsta riječi onaj je iz crnogorske gramatike.

4.2. Imenice

Prije samoga pregleda sklonidbe imenica važno je naglasiti pokoju stvar. Obje gramatike donose tradicionalnu podjelu imenica prema rodu, a ne sklonidbi. Prototipni primjeri, na kojim se pokazuje sklonidba, nisu isti. CG ima *meded* i *pjevač* za živo, a *telefon* i *ogrtač* za neživo, a HG za neživo ima *parobrod* i *usisavač*, a za živo *kandidat* i *kovač*. Za obje kategorije se prvo navode imenice s nepalatalnom osnovom, zatim s palatalnom. Osim toga, obje još donose, CG malo preglednije jer nije u nizu, primjere muških imena, a CG i hipokoristika, na *-o* i *-e*. CG ima *striko*, *Pero* i *Vojo* te *Mile*, *Rade* i *Bane*, dok HG ima samo *Marko* i *Hrvoje*. Ostale imenice na *-o* ili *-e* poput *torzo* samo su spomenute. Kod ženskoga roda CG pokazuje sklonidbu na *žena*, a HG na *škola*. To su imenice *-e* sklonidbe, a imenice *-i* sklonidbe su objašnjene na *mast* u CG-u i *radost* u HG-u. Uz to, HG ispisuje opet cijelu paradigmu i na primjeru *momčad*, CG samo spominje kao jedan primjer zbirnih imenica. Na kraju, za srednji rod, HG ima *selo* i *polje*, a CG *kolo* i *vijeće*. A za imenice s *-en-* ili *-et-* CG ima *tele* i *šeme*, a HG *kumče* i *pleme*.

Također treba napomenuti da je instrumental u cijelom opisu CG-a šesti padež, a lokativ sedmi.

4.2.1. Imenice muškoga roda

Kod opisa imenica muškoga roda odmah se može uočiti jedna povećana razlika u pristupu. CG opisuje imenice glede njihova završetka. Prvo opisuje imenice na *-o* i *-e*, zatim imenice na *-ø*. Kad je to potrebno, spominje se npr. razlika u sklonidbi među imenicama za živo i neživo ili drugačiji dočetak u vokativu ili instrumentalu jednine koji ovisi o palatalnoj, odnosno nepalatalnoj osnovi. HG izlaže sklonidbe muških imenica uzevši u obzir razliku živo/neživo nepalatalne osnove, a potom palatalne. Zatim se iznose paradigme za imenice s različitim dočetcima, za *-ak*: *golubak*, *prisobak*; spominje se još koja imenica: *pomladak*, *kovrdžak*, *izlazak*, *umnožak*, *omeđak*; a potom slijede paradigme imenica uzevši i samu osnovu u obzir: *-dac-* (*domorodac*) ili *-tac-* (*zubatac*) (SP: 100–101). Tim se, dakle, ističu glasovne promjene koje su već opisane u morfonološkom dijelu.

CG naglašava da su obuhvaćeni palatalizacijom u vokativu jednine glasovi *-k*, *-g*, *-h*, ali i *-c*, *-z*, *-s*. HG napominje samo da se klasični trojac *-k*, *-g* i *-h* palatalizira u *-č*, *-ž*, *-š*. Međutim iscrpnost je CG-a pomalo narušena ne navevši primjer za palatalizaciju *-s* u *-š*.²³ CG nastavlja objašnjenje vokativa tzv. nivelacijom, tj. jezičnom analogijom gdje se spominje da su dočetcima za vokativ (*-u*, *-e*) pomiješani „pa se danas ravnopravno upotrebljavaju oblici vokativa na *-e* i na *-u*, ili su čak oblici s nastavkom *-u* prevladali” (ČPS: 71). Dvojaki dočetcima za vokativ, ali i instrumental (*-om*, *-em*) spominju se i za imenice na *-r*, poput *pisar* ili *serdar* (ČPS: 72). Dakle, i *pisarem* i *pisarom* jednako su prihvatljivi u CG-u. Ne napominje se niti se objašnjava instrumental imenice *nos*: *nosem* koji se pojavio u CG-u (ČPS: 212).

Od značajnih se razlika ima još napomenuti kako je sklonidba muških imena na *-o* i na *-e* u CG-u uvijek jednaka, i ne ovisi o naglasku. Imena poput *Pero* ili *Mile*, mogu imati dugouzlazni ili dugosilazni na prvom slogu. Ime *Pero*, i ostala slična, ili *Mile* sklanjaju se ovako: *Per-o*, *Per-a*, *Per-u*, *Per-a*, *Per-o*, *Per-om*, *Per-u*; *Mil-e*, *Mil-a*, *Mil-u*... A sklonidba *Pero*, *Pere* CG izričito naglašava da nije odlika crnogorskoga jezika, kao ni *Mile* – *Mileta* i sl. (ČPS: 70–71). Doduše, HG uopće ne spominje takva imena. U njoj je kao primjer imena na *-o* naveden *Marko*, a za *-e* *Hrvoje* (SP: 103). Ta dva imena imaju *-a* u genitivu jednine, no ne spominje se uopće ima li i drugih sklonidbi, ili se treba shvatiti ovo da i imena poput *Ivo* imaju genitivni oblik *Iva*.

²³ Iako primjer jest naveden na str. 45: *spas*: *spaše*.

Ktomu dočetak za genitiv množine, piše CG, može biti trojak: *-a*, *-i* i *-iju*. Spominju se samo tri primjera: *nokat*, *gost* i *prst*.²⁴ Nu, oblici *gostā* i *prstā* potisnuti su iz standardnoga crnogorskoga jezika (ČPS: 73). HG o postojanju drugačijega nastavka u genitivu množine, osim *-a*, jednostavno šuti. Nalazi se imenica čovjek sa svojom supletivnom osnovom *ljud-*, no i tu se propušta navesti genitiv množine, pa se čini da HG i nema nikakvu svijest o postojanju drugačijega nastavka u G mn. imenica *-a* sklonidbe.

Na koncu, duga množina imenica koje imaju jat u korijenu u CG-u određena je jednim kraćenim oblikom: *cvijet – cvjetovi*, *brijeg – bregovi*, *drijen – drenovi*, *lijek – lijekovi* itd. HG ima zamršenije stanje. Postoje dva tipa, onaj kao u *cvijet – cvjetovi*, dakle s kraćenjem u dugoj množini, ali i onaj *lijek – lijekovi*, dakle bez kraćenja u dugoj množini. Uz dugi dopušta HG i kratki oblik *ljekovi*, *vjekovi*, *ljesovi*, ali ne objašnjava pobliže o čemu to ovisi (SP: 104).

4.2.2. Imenice ženskoga roda

Imenice ženskoga roda one su koje završavaju na *-a* i *-ø*. Takvu odrednicu imaju obje gramatike, no CG uključuje odmah na početku i „vlastite imenice ženskoga roda na *-e* (npr. *Mare*, *Dese*, *Ike* i sl.)” te se objašnjava da su to „zapravo imenice na *-a*, a *-e* u nominativu dobile su nivelacijom (analogijom) prema obliku vokativa” (ČPS: 74). HG ih uopće ne spominje. Nadalje, u objašnjavanju imenica muškoga spola koje završavaju na *-a*, primjerice *gazda*, *voda*, *tatica* i sl., obje gramatike zbunjuju čitatelja. HG piše da takve imenice pripadaju sklonidbi ženskoga roda (dakle *-e* sklonidbi) – što stoji – pa zatim odmah tvrdi da su ženskoga roda, tako i CG – što ne stoji. Te su imenice i dalje muškoga roda,²⁵ a to se vidi u CG-u kad se spominje sintagma *taj gazda*, *silan paša* (ČPS: 68).

Jedno od razlikovanja u opisu vidi se i kod vokativa. Imenice muškog spola, izuzev imena, na *-a* imaju vokativ u CG-u na *-o* i na *-a*: *vladiko* i *vladika*, *sudijo* i *sudija* (ČPS: 74). U HG-u se napose ne spominje (mogućnost) dvojnog vokativa tih imenica, stoga pretpostavljamo samo *-o*. Različito je i kod vokativa imenica na *-ic-a* kad označuju muški i

²⁴ Babić *et al.* (2007: 330) navodi još poneku imenicu s dočekom *-i* ili *-iju*. S *-ī* dolaze: *par*, *zub*, *mjesec*, *sat*, *ar*, *hvat*, *volt*, *vat*, *grād* (stupanj), *gost*, *crv* i *mrav*. S *-ijū* dolaze: *gost*, *prst*, *nokat*, *zub*. A Marković (2012: 277-278) ima još *dečko* na *-i* i *-iju*.

²⁵ Po ljestvici slaganja (atribut > predikat > relativna zamjenica > lična zamjenica) one su jednoznačno imenice muškoga roda. Tako su u Marković (2012) stavljene pod *e*-vrstom, ali jasno označene kao imenice muškoga roda jer im je rod upravo određivan po toj ljestvici (Marković 2012: 278–279) – a tako ih i govornici shvaćaju.

ženski spol. CG ima samo oblike na *-e*: *kukavic-e* (isto); a HG na *-o* i na *-e*: *kukavic-e*, *kukavic-o* (SP: 109). Drugačije je i s vlastitim višesložnim imenicama koje ne završavaju na *-ic-a*. HG ima opet dva morfa, *-a* i *-o*: *Marij-a*, *Marij-o* (SP: 109), a CG samo *-a*: *Marij-a* (ČPS: 74). Osobita je posebnost CG-a i dvostruki morfem u vokativu vlastitih dvosložnih imenica ženskoga roda s dugim naglaskom: *Véra*, *Mila*, *Stána* itd. Tu, dakle, supostojе oblici na *-o* i *-e*: *Vêr-e* i *Vêr-o* (ČPS: 75). Te, naposljetku, dočetak *-a* u vokativu vlastitih dvosložnih imenica s kratkim naglaskom: *Mĭk-a*, *Vjěra* itd. (isto). Drugačije je opet s onima koji završavaju na konsonantski skup i pritom imaju silazne naglaske. Tada je vokativ jednine samo s nastavkom *-a*: poput *Olga* (isto). HG takva imena u tom slučaju ne izdvaja niti ih se opisuje s posebnim, drugačijim morfemom u vokativu jednine.

U svezi sa sibilizacijom u dativu i lokativu jednine²⁶ CG izdvaja sljedeće suglasničke skupove pri čemu se sibilizacija ne provodi: *-ck-*, *-čk-*, *-ćk-*, *-zg-* i *-sh-* (ČPS: 75–76). S napomenom u HG-u da bez sibilizacije idu *-zg-* i *-sh-*, a *-ck-*, *-čk-* i *-ćk-* izostaju u opisu (SP: 109). U ostalim se suglasničkim skupovima (*-tk-*, *-sk-* i *-šk-*) opisi podudaraju, jedino HG napominje da pravopis dopušta i oblike na *-tci* (isto) – inače obje pišu samo *-ci* (*bitka* > *bici*).

Genitiv množine onih imenica ženskoga roda čija osnova završava suglasničkim skupom može biti trojak: *-ā*, *-ā* s nepostojanim *a* među suglasničkim skupom i *-ī*. Dok su sva tri u HG-u, kad su moguća, podjednako prihvatljiva (SP: 110), u CG-u „nastavak *-ā* bez nepostojanoga *a* [...] u savremenome crnogorskom jeziku potisnut je nastavcima *-ī* i *-ā* s nepostojanim u toj konsonantskoj grupi” (ČPS: 76). Ovakav je suodnos *-ī* i *-ā* (s nepostojanim *a*) u CG-u: imenice sa sljedećim završnim suglasničkim skupovima (i) *db*, *žb*, *žb*, *žd*, *zn*, *nž*, *mk*, *mp*, *rk*, *vk*, *tl*, *kn*, *lk*, *kl*, *pk*, *dr*, *nt*, *rt*, *čm*, *st* i *zm* dolaze u pravilu s *-ī*, vrlo rijetko s *-ā* bez nepostojanog *a*, a iznimno *primjedaba*, *katedara*, *čizama* i *karata*; (ii) *jk* također s *-ī*, iznimno samo *đevojaka*; a (iii) *vc*, *gr*, *čk*, *nk*, *sk*, *šk*, *tk*, *sm*, *sn*, *šń*, *tr*, *kv* i *gl* u genitivu množine imaju *-ā* s nepostojanim *a*; i na koncu (iv) *ck*, *ćk*, *bl* i *tv* ide s *-ī* i *-ā* uz nepostojano *a* (isto). Dok CG navodi, HG zaboravlja dočetak *-ū* u genitivu množine koji se pojavljuje uz *ruka*, *noga* i *sluga* (isto).

Druga su skupina imenica s gramatičkom morf(em)om *-ø*. Opis se u mnogočemu ne razlikuje. CG ima dvije napomene koje HG izostavlja. Prva je da genitiv množine nekih imenica može biti i s dočekom *-ijū* (ČPS: 77). Objе imaju primjere *oko* i *uho*, a samo CG ima *kost* (isto), dok HG ima *kokoš* (SP: 112). Druga je u tome što HG ne spominje da se

²⁶ Vidi i 3.2.

instrumental s morfemom *-i* može rabiti kada uza nj stoji broj (ČPS: 77). Značajnija je razlika s imenicama *kći* i *mati*, odnosno *šćer* (*kćer*) i *mater*. Osim nominativnog oblika razlikovanje se pojavljuje i u instrumentalu jednine. *Šćer* i *mater* u CG-u imaju dvojni oblik, s *-i* (*šćeri*, *materi*) i s *-om* (*šćerom*, *materom*). Zanimljiv je međutim pristup tom objašnjenju gdje se počinje ovako: „Imenice *kći* i *mati* u crnogorskome jeziku i u osnovnome obliku glase *šćer* (*kćer*) i *mater*” (ČPS: 78). Takvo objašnjenje priliči više za stranoga, ne izvornoga govornika.

4.2.3. Imenice srednjega roda

Opisi se imenica srednjega roda ne razlikuju puno. Jedina je zapravo razlika u dvojnoj množinskoj paradigmi imenice tipa *śeme*. CG osim ovakve množine *śem-èn-a*, *śem-én-ā*, *śem-èn-ima*, *śem-èn-a*, *śem-èn-a*, *śem-èn-ima*, *śem-èn-ima* ima i sa silaznim na prvom slogu: *śĕm-en-a*, *śĕm-ēn-ā*, *śĕm-en-ima*, *śĕm-en-a*, *śĕm-en-a*, *śĕm-en-ima*, *śĕm-en-ima*. Mogućnost dvaju množinskih oblika odnosi se, čini se, na one imenice koje završavaju na *-ø*. HG ima samo prvu sklonidbu, iščitanu iz primjera *pleme*.

Razlikama ovdje staje kraj. No napomenut ćemo i jednu sličnost, što je zasigurno utjecaj HG-a. U samom uvodu k CG-u bilo je već pripomenuto da se mijenja stanje u odnosu na prošle opise. „Imenice tipa *kost*, *čast* tradicionalno su navođene kao imenice koje završavaju na konsonant. U ovoj gramatici one su prikazane kao imenice na *-ø* (nulti morfem). Njihova osnova (a ne one) završava na konsonant (npr. *kost-ø*, *kost-i* itd.). Tako su prikazane i imenice srednjega roda tipa *tele* (*tel-e-ø*, *tel-et-a*), dakle kao imenice srednjega roda na *-ø*” (ČPS: 15).

4.2.4. Brojevne imenice

Brojevne su imenice pomalo šturo opisane u objema gramatikama. To su dakle imenice izvedene od brojeva s dočetakom *-oj-* ili *-or-*, odnosno *-er-*. Razlika je u tom što CG nema oblik *-er-*. Dolazi samo *četro*, *petoro*, *šestoro* itd. (ČPS: 79). U HG-u tu stoji *četro*, *petero*, *šestoro* itd., iako se spominje i oblik *četro*, ali postojanje dvojnih oblika pobliže nije obrazloženo (SP: 116). Imenice koje označuju mušku osobu i izvode se dočetakom *-ic-* u obje su iste, odnosno rabe istu osnovu, onu na *-or-*: *četvorica*, *petorica* itd. Opis je skončan u CG-u izloživši sklonidbu brojevnih imenica na primjeru *dvoje* i *petoro*. Sklonidba je mukom izložena ovako: *dvōje*, *dvōga/dvōjēga*, *dvōma/dvōjēma* [sic!], *dvōje*, *dvōje*, *dvōma/dvōjēma*,

dvóma/dvòjěma i *pětoro, petórga, petórma, pětoro, pětoro, petórma, petórma* (ČPS: 80). HG donosi ovu sklonidbu pri opisu brojeva, no nema duge oblike, poput *dvojema* (SP: 145).

4.3. Zamjenice

Zamjenice su nerijetko smatrane kao jedna od najzatvorenijih vrsta riječi. Ono što je ušlo ili izašlo, ušlo je ili izašlo. Stoga je ovo zadnje mjesto gdje su se neke značajne razlike mogle očekivati. No one se jesu našle. Prvo je zapravo razlika koja se dosljedno provlači. Silaznomu naglasku na kosim osnovama ličnih zamjenica u hrvatskom odgovora uzlazni u crnogorskom. Usporedbom to bude ovako: hrvatskomu G *měne*, D *měni*, A *měne*, L *měni* (SP: 118) otpovjedno stoji crnogorsko G *mène*, D *mèni*, A *mène*, L *mèni* (ČPS: 82); mjesto G *těbe*, D *těbi*, A *těbe*, L *těbi* (SP: 118) teče G *tèbe*, D *tèbi*, A *tèbe*, L *tèbi* (ČPS: 82); isto i za treće lice, ovima G *njěga*, D *njěmu*, A *njěga*, L *njěmu*, *njěm* (SP: 119) odgovaraju ovi G *njèga*, D *njèmu*, A *njèga*, L *njèmu* – nema *njem* (ČPS: 82). U crnogorskom se opisu još pojavljuje i vokativ, oblikom jednak nominativu, za *ti* i *vi* (ČPS: 82–83), no u hrvatskom ga nema. Druga je međutim osobitost crnogorskoga u dvojnim oblicima nenaglašene zamjenice 1. i 2. l. množine u dativu i akuzativu. Osim *nam*, *nas* CG ima i *ni*, *ne*, a osim *vam*, *vas* ima *vi*, *ve* (ČPS: 84). Određeni su samo kao obilježje razgovornoga jezika, ali nisu navedeni primjeri. Pojavljuje se u jednom primjeru na str. 303: *Ovo vi pišem da ne možete reći e niste znali*. Osim toga, kada su lične zamjenice u pitanju, istaknuti se još može i to da se dvojni oblik *ju*, *je* propisuje na isti način, samo HG kaže da se *ju* može javiti i bez *je*: *Često ju pita za savjet* (SP:121).

Sljedeće su na redu povratne zamjenice. HG taj opis kod poglavlja *zamjenica* nema. Kazalo pojmova upućuje na dva mjesta. Jedno na sintaktički opis pasiva, odnosno *se* pasiva, a drugi na glasovne promjene na granici naglašene i nenaglašene riječi. U CG-u osnova je *sèb-*, ali nema nenaglašeni oblik povratne zamjenice u dativu, dakle *si* (ČPS: 85).

Treće su posvojne. One se u CG-u nazivaju *prisvojne* zamjenice. Razlika se uočava u naglasku ženskoga oblika u nominativu jednine. Hrvatsko je ovdje *mòja* (SP: 123), a crnogorsko *môja* (ČPS: 85), ali ipak je *svòja* (ČPS: 87). Kao *moj*, odnosno *moja* sklanjanju se *tvoja*, *naša* i *vaša*. „Problem” tzv. *pokretnih vokala* u dativu i lokativu CG je riješila tako da palatalne osnove imaju dočetak *-em(u)*, a nepalatalne *-om(u)*, dok u HG-u dolazi i *e* i *u* u nepalatalnom dočetu, a u patalanom samo *e* ili bez njega. Odmah možemo istaknuti i to da

CG ne opisuje zamjениčku sklonidbu posvojnih zamjenice 3. l. kao razgovorni stil: *njegovoga dobrog prijatelja* (ČPS: 87), *njegovog/njezinog pristupa* (ČPS: 349); što stoji u HG-u (SP: 124). Ona ih samo navodi bez ikakve ocjene. Na koncu, budući da se nijedna ne osvrće posebno na dvojni oblik *njezin/njen*, čini se da CG prednost daje obliku *njen* jer se uvijek navodi prvi, a HG onda po tom *njezin*.

Prelazi se potom na pokazne zamjenice. Vidljivo je odmah, slično kao i kod ličnih zamjenica, da CG nema dva instrumentalna oblika u m. rodu jednine, dakle nema *ovime*, ima samo *ovim* i sl. (ČPS: 88). A slično posvojnim zamjenicama CG u trećem licu jednine uz zamjenice poput *ovakav* ima obje sklonidbe, određenu i neodređenu (ČPS: 89). HG određene oblike smatra dijelom razgovornoga ili administrativnoga stila (SP: 132).

HG nema posebno poglavlje za upitne i odnosne zamjenice. U CG-u su to *ko*, *što*, *čiji*, *koji*, *kakav/kakvi* i *kolik/koliki* (ČPS: 89). No donosi sve te u opisu sklonidbe neodređenih zamjenica, pa ih možemo usporediti, a razlika ima u naglasnom dijelu. U CG-u je G *kóga*, *kôg*, D *kóme*, *kôm*, A *kôga*, *kôg*, I *kíme*, *kîm* i L *kôme*, *kôm* (isto), a u HG-u su bez duljine, instrumental je jednak, a ima i oblik *kômu* u dativu i lokativu (SP: 128). Različito je naglašena i zamjenica *kolik* u muškome rodu. U jednini neodređenoga oblika, osim u nominativu i akuzativu za neživo, i množini HG ima osnovu *kolik-* (SP: 130–131), a u CG-u je osnova svugdje *kòlik-* (ČPS: 92–93). Ostali rodovi imaju iste naglaske označene.

4.4. Pridjevi

U propisima se ne pronalaze veća razilaženja, jedino je CG pomalo iscrpnija jer napominje da se samo određenim oblikom javljaju *žarki*, *jarki*, „pridjevi koji završavaju na -ć-i” s primjerom *kupaći* i oni koji se odnose na prostor i vrijeme (ČPS: 95). S druge strane HG razdvaja dočetak -*šnj-* i -*ašnj-* (*sadašnji*, *jučerašnji*) (SP: 135), a CG pretpostavlja samo jedan -*ašnj-* (*kadašnji*) (ČPS: 95). Ono što se ima značajnijega zapaziti jest obrađena sklonidba pridjeva *lijep* i vjerojatno bi trebala biti ogledom. Slično kao i kod zamjenica i brojeva pojavljuju se oblici s različitim naglaskom. Inače je u *lijep* naglasak na prvom slogu, dakle *lĵep*. Takav se naglasak pojavljuje u svim rodovima i padežima određenoga oblika. Kod neodređenoga oblika stanje je nerijetko drugačije. Svi množinski oblici svih rodova izim vokativa naglasak ostvaruju uzlazan na drugom slogu *lijèp-*. Prvobitni naglasak, uz V svih

rodova, imaju još N i A za neživo m. roda jednine (ČPS: 96–97). Raspisano je tako, a razjašnjaj nekakve pravilnosti i sklonosti čitatelju nije dan.

Na kraju još malo i o komparativu. U načelu je to isto. Razumiju se trojaki tvorbeni morfemi *-j-*, *-ij-* i *-š-*. CG određuje, isto kao i HG, da jednosložni pridjevu koji u muškom rodu imaju dug naglasak poprimaju *-j-*, ali napominje da su „takvi i komparativi dvosložnih pridjeva s *ije* alternantom *jata*”, npr. *bijel* (ČPS: 98), a ubraja odmah tu *dug* i *strog*. Osim *stroži* taj pridjev u komparativu glasiti može i *strožiji* kao što i *visok* može imati oblik *visočiji* (isto). Z ne jotira na mlađi način, nije *niži*, nego je *niži*. Isto kao i u HG-u samo tri su pridjeva na *-š*: *lijep*, *mek*, *lak* (isto).

Ono što je značajno istaknuti, a to se odnosi i na zamjenice, jest to da ova gramatika crnogorskoga ne propisuje, a i ne opisuje, „melodijske dužine” (Rotković 2003: 33), odnosno ijekavske padežne nastavke. Nema *-ijem* u I jd. (*tijem*), ni u D, I i L mn. ili *-ijeh* u G mn. pridjeva i zamjenica. Nešto posebno se u CG-u ne zbori, a provirivanjem u Pravopis može se pronaći odgovor. „Posljednjih decenija ustalili su se kraći oblici zamjениčko-pridjevske promjene na *-ih*, *-im*, *-ima* [...] višedecenijska nametnuta zajednička standardnojezička norma rezultirala je nestajanjem (iako ne potpunim) takvih oblika iz crnogorske pisane prakse. S obzirom na to da su se oni u određenoj mjeri očuvali u pisanome jeziku (naročito u naučnome i beletrističkom stilu), a znatno više u govornom, dozvoljeno je takve oblike upotrebljavati pored već prihvaćenih i dominantnih kraćih oblika” (2009: 37). Od ovoga odstupa jedino niječni glagol *biti* (usp. 4.6.2.) jer „je taj oblik dominantan u crnogorskome jeziku i predstavlja njegovo markantno obilježje” (2009: 37).

4.5. Brojevi

CG brojeve dijeli na *osnovne* (dakle *glavne*), *redne* i *zbirne*. Ono što HG ima i što odmah upada u oko jest (pr)opisan izgovor brojeva iznad deset do dvadeset. HG ih zapisuje dvoglasom *ai*, ne *ae*. CG nažalost nema prikazan propisan izgovor. Obje pretpostavljaju genitiv jednine uz broj dva, tri i četiri kad je riječ o muškom ili srednjem rodu, a nominativ množine za ženski rod. Nema dakle govora o ikakvoj dvojini tj. malini. HG propušta napomenuti uporabu *jedan* u značenju „isti, jednaki” ili u množini u značenju „neki”, što CG čini (ČPS: 99). Potom je izložena sklonidba broja *jedan*, *dva*, *tri* i *četiri*. Uspoređujući paradigme mogu se uočiti razlike u naglasku. CG bilježi dva naglaska i dva oblika u D, L i I

za *dvije*, dakle još i *dvijèma*. Oblik *trìma* u CG-u dolazi s duljinom, dakle *tríma*, a dodatni oblici broja *četiri* mogu se naći u D i L *četìrma* i u G *čètirijū* (ČPS: 101). U nastavku CG-a napominje da „u savremenome crnogorskom jeziku i brojevi *dva*, *dvije*, *tri* i *četiri* sve rjeđe imaju promjenljive oblike (naročito broj *četiri*). I oni tada u sintagmatske odnose ulaze pomoću prijedloga, npr.: *s dvije žene, od četiri učenika* i sl.” (ČPS: 101). Međutim i HG dopušta uporabu nesklonjena broja uz prijedloge (SP: 143). Osim toga, HG ima još i kategoriju *brojevni pridjevi*, koju CG ne spominje. Također ne donosi ni okamenjeni akuzativ brojeva, nego ima samo ovako: *stotina, hiljada, milion, milijarda, bilion* (ČPS: 100).

4.6. Glagoli

Redoslijed je u gramatikama, kako se moglo uočiti, različit. HG kreće odmah u morfologiji s opisom glagola, a u CG-u oni su od punoznačnih riječi zadnji na redu. Takav razmještaj ne treba smesti jer se ubrzo vidi utjecaj HG-a kod opisa glagolskih vrsta. HG također glagol opisuje po glagolskovidskim značenjima i gramatičkim kategorijama, što CG izostavlja. CG zato kategorizira svršene glagole u četiri skupine, a nesvršene u dvije. Svršeni mogu biti *početnosvršeni*, *završnosvršeni*, *trenutnosvršeni* i *neodređenosvršeni*, a nesvršeni *trajni* ili *učestali* (ČPS: 114–115). Nakon toga uvodi pojam *glagolski rod*. Pod glagolskim rodom podrazumijeva se „odnos između subjekta i objekta glagolske radnje” (ČPS: 116). Unutar tog poglavlja donosi se i podjela prema predmetu vršenja glagolske radnje u tri skupine. Prvu čine *prijelazni glagoli* koji se mogu još razlikovati na *prave prijelazne* i *neprave prijelazne*, drugu *neprijelazni glagoli*, a treću *povratni* koji opet mogu biti *pravi povratni*, *uzajamnopovratni* ili *nepravi povratni* (isto).

4.6.1. Glagolske vrste

U crnogorskom postoji šest glagolskih *vrsta* koje se dijele na *klase*, *razrede* u HG-u. Općenito govoreći, prvoj vrsti pripadaju glagoli koji imaju infinitivnu osnovu na nulti morfem -*ø*, a prezentsku na -*ē*. Dijele se na 16 razreda, što je različito od HG-a gdje ih je 18. Stanje je u prvoj vrsti dakle ovako (SP: 42–43; ČPS: 102–108):

- Glagol *načeti* i *početi* koji su smješteni u drugi razred imaju drugačije naglaske. CG donosi s uzlaznim na prvom slogu u prezentskom obliku (*nàčnēm*), a HG sa

- silaznim (*nǎčnēm*), no u tabličnom sažetku ima isti kao u CG-u; a glagol *žeti* u CG-u ima samo oblik *žnjem*, dakle bez tzv. nepostojanoga *a*.
- U treći razred uvršten je glagol *kleti* i opet su drugačiji naglasci. HG ima dugouzlazni na *u* (*kúnēm*), a CG kratkouzlazni (*kùnēm*).
 - Osmi je razred sljedeći u kojem se mogu promatrati razlike. CG na glagolu *ponijeti* označava dva naglasna tipa. Jedan s kratkim uzlaznim na prvom slogu u prezentu (*pònesēm*), a drugi s takvim istim na drugom slogu (*ponèsēm*), kao u HG-u.
 - U jedanaestoj vrsti HG pomalo brlja pa donosi i silazni i uzlazni naglasak na *mǒgu/mògu* za kojim onda slijedi *mǒžeš*. Nije posve jasno bi li jedan od ta dva *mogu* trebao predstavljati 3. l. mn., no CG ima zato uzlazni na svim oblicima.
 - U 12. CG ima *ǔspēm*, HG *pòspēm*.
 - 14. razred u CG-u odgovara 15. u HG-u. Čini se da je onda hrvatski 14. izbačen, tu je inače glagol *dati* s prezentskim oblikom *dadem*.
 - U sljedeći je uvršten glagol *ići*. CG ima dva naglasna tipa opet: *idēm* i *ǐdēm* – samo je oblik *idem*, *idēm* ne postoji u CG-u, a isto vrijedi i za ostala lica. HG ima samo *ǐdēm*.
 - Zadnja je u opisu CG-a 16. klasa što odgovara 17. u HG-u i to bez razlika.
 - 18. razred ne postoji u CG-u. Tu je inače uvršten glagol *zreti* (*zrem*, *zru*).

Druga je vrsta istovjetna, na kraju infinitivne osnove sufiksalni morfem je *-nu-*, a na kraju prezentske *-ē-*. Jedan je ogledni primjer, u CG-u *banuti*, *banem* (ČPS: 108), a u HG-u *mrznuti*, *mrznem* (SP: 44). U trećoj vrsti, u kojoj infinitivna osnova završava na *-a-*, *-va-* ili *-ja-*, a prezentska na *-jē-*, suglasnički skup *sk* u CG-u jotira samo u *št*: *bištem* (ČPS: 111). HG ima i *št* i *šč*: *ištem*, *iščem* (SP: 44). Nadalje, u četvrtoj vrsti infinitivna osnova završava sufiksanim morfemima *-i-*, *-a-*, *-je-* „ili *-e-* ako je došlo do jotovanja krajnjega konsonanta u korijenskome morfemu, npr. *viđeti* < *vidjeti*, *lećeti* < *letjeti*” (ČPS: 111). Posljednje dvije vrste, peta (završetak infinitivne osnove je *-a-*, prezentske *-ā-*) i šesta (infinitivna osnova na *-ova-/ -eva-* i *-iva-*, prezentska na *-jē-*) također su bez razlike. A samo HG još na kraju napominje da su glagoli *dati* (*dam*) i *spati* (*spim*) ostali izvan postojećih modela vrsta (SP: 45). Ostali su naprimjer i *biti*, *jebati* ili *bojati se* jer HG napominje kod četvrte vrste da „korijenski morfem sufiksalnoga morfema *-a-* završava na *č*, *ž*, *št* i *žd*” (SP: 44).

4.6.2. *Glagolski oblici*

Glagolski se oblici dijele na jednostavne i složene. Sve jednostavne oblike koje ima hrvatski ima i crnogorski, sve složene koje hrvatski ima crnogorski nema, no hrvatski isto nema sve složene koji se pojavljuju u crnogorskom. Razlika proizlazi iz toga da CG u opisu ne donosi *kondicional drugi*, a HG *potencijal imperfekta*. Prije nego objasnimo što je taj *potencijal* krenimo redom, počevši od infinitiva.

Infinitiv se određuje jednako. To je glagolski oblik koji završava na *-ti*. Zbog tog *-ti* mora se objasniti i postojanje *-ći*. *Ć* je nastalo stapanjem *k* i *t*, *g* i *t*, *h* i *t* te *d* i *t* (SP: 58). CG na ovom mjestu propušta reći da *ć* može biti od *h* (ČPS: 118), iako kasnije to čini pri opisu prezenta glagola *vrći* (ČPS: 119). No ono što obje imaju, a što nikako ne stoji jest stapanje *d* i *t* u *ć*. Oblik je *ići* poopćen od izvedenih oblika glagola *poći*, *naći* i sl.

Morfološki gledano prezent se našao bez razlikovanja u opisu. Isto je i s imperfektom i aoristom.²⁷ Tu ćemo samo napomenuti da HG pomalo nedosljedno kod imperfekta bilježi duljinu na dočetke *-ava-* i *-iva-*. Kadšto su s dvije duljina, kao u CG, a kadšto s jednom na (drugom) *a*. Glagolski pridjev radni donosi određenu specifičnost crnogorskoga. Susreli smo se i ranije s oblikom *sio*, a ovdje se objašnjava da glagoli *jesti*, *šesti*, *zreti* i *vreti* imaju dvojake oblike: *jeol/io*, *šeol/sio*, *zreo/zrio*, *vreo/zrio* (ČPS: 124). S glagolskim pridjevom trpnim stanje se pomalo zakuhava. Za dočetak *-t-* HG napominje da ponekad može zamjenjivati *-ān-*, pritom stvarajući sinonimne oblike (SP: 82), te da neki glagoli prve vrste imaju dva sufiksalna morfema: *-en-* ili *-t-*: *pripit/pripijen*, *savit/savijen*, *satrt/satrvjen* (isto). CG njegovu uporabu ostavlja samo za glagole kod kojih infinitivna osnova završava na *-ø-*: „*-t-* zamjenjuje sufiksalni morfem *-ø-* infinitivne osnove, npr.: *za-drije-ø-ti*: *za-dr-t-*; *po-če-ø-ti*: *po-če-t-* i sl.” (ČPS: 125). Tim izostavlja i glagole druge vrste, pa ispada da oni nemaju trpnoga glagolskoga pridjeva. Od zanimljivosti nam je i oblik *zapošljen* u kojem se javlja jotacija, ali tu se odmah otkriva i to da dočetak *-jen-* zamjenjuje *-ø-* infinitivne osnove. Stoga se donosi oblik *potrešen*, ali je i *izrečen* objašnjen ovim dočekom (ČPS: 124). Slijede zatim perfekt i pluskvamperfekt, koji u CG-u glase *perfekat* i *pluskvamperfekat*, također bez razlika, ali se ima naglasiti da je naglašeni nesvršeni oblik glagola biti u 3. l. jd. *jeste* (ČPS: 123). Futur prvi piše se zajedno i bez završnoga *-t*, ali odvojeno iza *-ći* (ČPS: 126). A naglašeno je još da se može tvoriti i od glagola *šćeti*. To je jotiran oblik od *htjeti*, no on u nesvršenom prezentu glasi jednako. Svršeni mu je prezentski oblik *šćednem*, *šćednu* (ČPS: 122), a osim prezenta ima još poseban oblik u

²⁷ O razlikama njihove uporabe vidi više 6.1.

imperfektu *šćah, šćahu* (isto) i aoristu *šćedoh, šćedoše* (ČPS: 123). Negirani se glagoli *htjeti/šćeti* pišu zajedno: *neću, nećeš, neće, nećemo, nećete, neće*; a *biti* ima ijekavski oblik: *nijesam, nijesi, nije, nijesmo, nijeste, nijesu* (ČPS: 129). Preostali oblici: futur drugi, optativ, glagolski prilog prošli i sadašnji, trpni glagolski oblici i kondicional prvi jednaki su u opisu. Nedostaje kondicional drugi, no zato se pojavljuje potencijal imperfekta.

4.6.3. *Potencijal imperfekta*

Potencijal imperfekta „posebna je vrsta potencijala” (ČPS: 127). Potencijal je „glagolski oblik kojim se iskazuje želja, uslov ili mogućnost vršenja glagolske radnje” (isto). Potencijal je imperfekta „glagolski oblik koji se gradi od imperfekta pomoćnoga glagola *htjeti/šćeti* i infinitiva glagola. Njime se označava neostvorena mogućnost” (isto). Dodano je opisu još i sprezanje. *Hoćah/šćah viđeti, hoćашe/šćaše viđeti, hoćašte/šćaše viđeti; hoćasmo/šćasmo viđeti, hoćaste/šćaste viđeti, hoćahu/šćahu viđeti* (isto). U sintaktičkom se opisu donosi još i ovo: „Potencijalom imperfekta, koji je takođe uvijek relativ i ne dolazi u nesloženim rečenicama, označava se neostvorena mogućnost, želja, uslov (pogodba) u prošlosti. Upotrebljava se u razgovornome i beletrističkom stilu, i to najviše u irealnim uslovnim rečenicama, npr. *Hoćah vam se javiti da sam imao vremena; Da ne bijasmo oprezni, šćahu nas prevariti*. Međutim i u takvim je rečenicama on zamjenljiv potencijalom, npr. *Javio bih vam se da sam imao vremena; Da nijesmo bili oprezni, prevarili bi nas*” (ČPS: 178).

5. TVORBA RIJEČI

Četvrta je disciplina, odvojena kao zasebna u CG-u, tvorba riječi. Obje gramatike pristupaju poslu na sličan način. Popisuju se dočetc i za gradnju imenica, glagola, pridjeva i sl., jedino se u HG-u afiksi i afiksoidi prvo značenjski objašnjavaju. U samome se uvodu k CG-u veli da je novina ovoga dijela u tome „što je prefiksna tvorba riječi prikazana kao izvođenje, a ne kao slaganje, kako je to rađeno u dosadašnjim gramatikama u Crnoj Gori” (ČPS: 16). Shodno tomu predviđaju se tri načina tvorbe riječi. Prvo je *izvođenje* ili *derivacija* pod kojim se postavlja sufiksna i prefiksna tvorba. Drugo je *slaganje* ili *kompozicija*. To se poviše ne objašnjava, samo se kaže da se osnove mogu srasti bez spojnih morfema kao u *star-mal(-i)* ili *s o i e*. Treća je *kombinovana tvorba riječi* koja nastaje udruživanjem prefiksacije i sufiksacije (ČPS: 139). Pri sljedećem opisu krećemo od pretpostavke da su afiksi istovjetni, a razlike ćemo istaknuti kad se pojave.

5.1. Tvorba imenica

Prve su na redu imenice koje znače vršitelja radnje. Postoje i različiti dočetc i, ali i različito vrjednovanje određenih dočetak a. HG stoga na ovome mjestu ima i neke dočetc e koje CG nema, ali i obrnuto. U CG-u se ne pojavljuju uopće, dakle ni u ženskom paru, *-and-* (poistovjećen s *-ant-*), *-ārnīk-*, *-ijēr-*, *-ik-*, a CG ovdje ima, što HG nema, *-džij-*:

preparand, doktorand, magistrand (SP: 163); *mljekarnik, ljekarnik, šansonijer, hotelijer, satirik, polemik* (SP: 163); *sadžija, provodadžija* (ČPS: 141).

Također ima dvojni oblik za *-ist[-ø/-a]* i ovdje još navodi i dočetak *-ø*, koji se u HG-u spominje kod imenica koje znače djelatnost, odnosno djelatnika, a hrvatsko *-enīk-* zapisuje s *-(j)enīk-*:

lingvist(a), montenegrist(a); biolog, filolog; službenik, namještenik (ČPS: 141); *etnolog* (SP: 163).

HG potom opisuje mocijske odnose, tj. dočetc e za tvorbu ženskih osoba ne uključujući dočetak prethodno uporabljen za muške osobe. CG tomu pristupa drugačije jer su u njoj oba dočetc a spojeno, dakle u CG-u je npr. *-teljic-* istaknut kao jedan sufiks, a u HG-u *-ic-* se veže na riječ koja ima već *-telj-*, odnosno smatra se da joj u muškom rodu stoji *-ø*. Ktomu rekli smo

da su vrijednosti dočeta drugačije, a to se ponajbolje vidi upravo ovdje jer je *-k-* češći, samostalno ili izvedeno: *-antkinja*, *-ārk-* (ima HG, ali nije naveden primjer *pisarka*), *-džijk-* (HG ga nema), *-entkinj-* (ali i *-entic-*), *-istkinj-*, *-īrk-* (samo tako, a HG ima još i *-iric-*), *-jenic-*, *-kinj-* (HG nema, nego rabi *-inj-* u ovim slučajevima, poput *etnologinja* (SP: 163)), *-ōrk-* (ali i *-oric-*), *-tēljik-* (ali i *-teljic-*, no ne s istim primjerima):

laborantkinja, *projektantkinja*; *pisarka*, *vladarka*; *provodadžijka*, *navodadžijka*; *asistentkinja/asistentica*, *studentkinja/studentica*; *lingvistkinja*, *montenegriskinja*; *portirka*, *pastirka*; *namještenica*; *biološkinja/biologica*; *doktorica/doktorka*, *profesorica/profesorka*; *moliteljka*, *graditeljka*; *učiteljica*, *njegovateljica* (ČPS: 142).

HG previđa doduše *-ar[-a]* kao u *gatara*, *vračara* (isto).

Potom dolaze imenice sa značenjem nositelja svojstva. CG ih ima pomalo više: *-ac-*, *-an-*, *-enjāk-*, *-(j)enīk-*, *-nīk-*, *-njāk-*, *-ov-*, a ženski su *-ak-*, *-akuš-*, *-enjač-*, *-enjakinj-*, *-(j)enic-*, *-kinja-*, *-nic-*, *-oš-*, *-ulj-*, *-uš-*, *-k-*; a nema koji ima HG *-av-ac/-av-ic-* i *-jāk-/akinj-*:

lakomac, *domorodac*; *divljan*, *glupan*; *smetenjak*, *poštenjak*; *smetenik*, *raspuštenik*; *pečobraznik*, *suludnik*; *suludnjak*, *potrpežnjak*; *lažov*, *lopov* (ČPS: 142–143);

divljaka; *divljakuša*, *prostakuša*; *poštenjača*, *smetenjača*; *smetenjakinja*; *smetenica*, *raspuštenica*; *domorotkinja*, *prvorotkinja*; *suludnica*, *zaludnica*; *jezikoša*, *burdikoša*; *lažulja*, *pobjegulja*; *povratuša*, *podrepuša*; *plavka*, *žutka* (ČPS: 143);

lukavac, *tvrdoglavac*, *brbljavac*; *brbljavica*; *vještak*, *divljak*, *bezočnjak*; *vještakinja* (SP: 165).

Treće su imenice koje znače trpitelja stanja. HG ovdje ima *-fob-ø* i *-man-ø* kao zasebne jedinice, a CG ih svrstava pod *-ø-*, no ipak nema hrvatsko *-mant-* i *-ik-*. Za ženski su lik drugačije vrijednosti: *-entkinj-* mjesto *-entic-*. Izostaje i *-mantkinj-*:

piromant, *oniromant*, *hiromant*; *alkoholik*, *melankolik*, *neurastenik* (SP: 166); *piromantkinja*, *pacijentica* (SP: 167); *apstinentkinja*, *pacijentkinja* (ČPS: 143).

CG uzima još mjesta da opiše imenice za muška i ženska „lica” s dočetcima: *-ajlij[-a]*, *-džij[-a]*, *-ic[-a]*, *-l[-o]*, *-lic[-a]*, *-lij[-a]*. Iako je bilo nešto o njima pri opisu imenica, HG nema

ovdje posebno izdvojeno takve imenice. Samo npr. uzgred kaže da je dočetak *-lic[-a]* češći za tvorbu naprava (SP: 172).

novajlija, dugajlija; govordžija, sadžija; ulizica, udvorica; zlopamtilo, džangrizalo; izelica, izbjeglica; meraklija, obrazlija (ČPS: 144).

Zatim slijede imenice sa značenjem stanovnika, pripadnika naroda i država. HG nema *-āk[inj]-, -jāk[inj]-*,²⁸ *-ēlj[k]-, -jānac-/jānk-* (ima samo *-ān-ac-*); ove ima bez duljine na *i*, ali s istim mocijskim parom: *-anīn-* i *-čanīn-* i *-īnac-*, no piše *Dalmatīnac* (SP: 161):

Pljevljak, Pljevljakinja; Bošnjak, Bošnjakinja; Bokelj, Bokeljka; Piroćanac, Piroćanka; Kotoranin, Tuzanin; Zagrepčanin, Rogamčanin; Dalmatinac, Vizantinac (ČPS: 144);
Amerikanac, Tripolitanac, Marokanac; Gospićanin, Splitsanin; Zagrepčanin, Bjelovarčanin (SP: 160).

Obje dakle imaju bez duljine *-janin-*: *Splitsanin, Europljanin* (SP: 160); *Tivćanin, Rišnjjanin* (ČPS: 144)

Nakon toga idu imenice sa značenjem naseljenoga područja. HG ima samo pet navedenih, a CG podosta više uz tih pet. Donosimo one koje nema HG, a to su: *-ac-, -av-ac-, -anj-, -ev-ac-, -ic[-a/-e], -ič[-a/-e], -in[-a/-e], -išť[-e/-a], -ov[-o], -ov-ac-*,²⁹ *-ov-ic[-a], -ovin[-a]/-evin[-a], -sk[-a/-o]*:³⁰

Krstac, Humac, Besac, Vilac; Glibavac; Prčanj, Vršanj; Mrčevac; Poljica, Kamenica; Čeklići, Bjelopavlići; Vranjina, Ječmine; Ječmište, Laništa; Bokovo, Cerovo; Smokovac, Tisovac; Drenovica, Lipovica; Krasovina, Janjevina; Malinsko, Goransko (ČPS: 145).

S imenicama koje znače mjesto (prostor) stanje je slično, ali i šaroliko. HG ima, a CG nema: *-āl-, -ārīj-* (mjesto toga dolazi *-ārijum-*), *-ārna-, -ijēr[-a], -īk-, -onic-* (CG ima *-nic[-a]*, a tu ubraja *kasapnicu* i *učionicu*), *-ōvnīk-, -ōrīj-* (odgovara crnogorskomu *-ōrijum-*), *-tōk-*. CG ima onda još *-ar[-a], -erij[-a]* i *-l[-o]*:

²⁸ Ima međutim kasnije pod drugom temom primjer *Bošnjak* s dočetakom *-jāk-* (SP: 173).

²⁹ Dvapat isti se pojavljuje, jedan s primjerom *Tisovac*, a drugi *Smokovac*.

³⁰ HG ima samo s dužinom *-(s)k(ā)*.

tribunal, lokal, nacional; planetarij, laktarij, akvarij; strojarna, vojarna, draguljarna, bombonijera, garsonijera, tabakijera; sjenik, maslinik, hrastik; prodavaonica, blagovaonica, radionica; zimovnik, jelovnik, troškovnik; krematorij, sanatorij, laboratorij; limfotok, krvotok, sluzotok (SP: 167); akvarijum, planetarijum; kasapnica, učionica; sanatorijum, krematorijum; mljekara, pekara; pašterija, drogerija; počivalo, solilo (ČPS: 145–146).

Kod imenice koje znače djelatnost CG ne donosi dočetke *-arij[-a]*, *-grafij[-a]*, *-logij[-a]*, *-pis-* i *-znanstv[-o]*, *-slōvlje[-e]* je bez duljine, a *-teljstv[-o]* s duljinom na *e*:

limarija, rezbarija, vinarija; geografija, stratografija, petrografija; muzikologija, kozmologija, psihologija; prirodopis, zemljopis, vodopis; zvjezdoznanstvo, narodoznanstvo, tloznanstvo; jezikoslovlje, prirodoslovlje, mudroslovlje; ugostiteljstvo, prevoditeljstvo, učiteljstvo (SP: 162);

jezikoslovlje, prirodoslovlje; ugostiteljstvo, graditeljstvo (ČPS: 146).

CG zatim spaja imenice koje znače svojstvo i imenice koje znače stanje u jednu skupinu. No nema dočetke *-āj-* (samo *-jāj-*), *-ēj-* (ima, ali bez duljine), *-erij-*, *-ijāz-*, *-onij[-a]*, *-ōz-*. Sufiksoidi *-filij[-a]*, *-fobij[-a]*, *-manij[-a]*, *-patij[-a]* i *-tropij[-a]* smješteni su pod *-ij[-a]*, a za dočetke *-ć[-e]*, *-ānj[-e]* i *-jenj[-e]* CG podrazumijeva jednostavno *-j[-e]*. Doduše ima još i *-b[-a]*, *-ljav[-a]*, *-njav[-a]*, *-v[-a]* i *-ø*:

smiraj; pikanterija, dizenterija, donkihoterija; psorijaza, elefantijaza, distomijaza; pneumonija, distonija, atonija; narkoza, trihinoza, avitaminoza (SP: 165–166); oproštaj, zagrljaj, koračaj; simpatija, bibliofilija; čitanje, začće; tvorba, tužba; lomljava, grmljava; kuknjava, dernjava; šetva, žetva; zijev, drijem (ČPS: 146–147).

Još je šarenije stanje imenica koje znače sredstvo. HG ima, a CG nema *-(j)ēnk[-a]*, *-enjač[-a]*, *-nic[-a]*, *-njač[-a]*, ali ima ovdje i sufiksoide *-fōn-*, *-fōr-*, *-metar-*, *-mjer-*, *-skop-* koje CG uopće nema, ali bi se svi mogli svesti na dočetak *-ø-*. S druge strane, CG navodi *-ačic[-a]*, *-alic[-a]* (u HG-u je ovo pod *-lic[-a]*), *-ālj[k][-a]*, *-avic[-a]*, *-ešk[-a]*, *-il[-o]*, *-išť[-e]* i *-k[-a]*:

pletenka, soljenka, uljenka; pletenjača, vjetrenjača, krpenjača; tračnica, zračnica, osmrtnica; žarnjača, naprtnjača, ravnjača; redalica, čačkalica, kosilica (SP: 169–170);

telefon; semafor; termometar; toplomjer; teleskop (isto);
kosačica, kopačica; grijalica, prskalica; štipaljka, pištaljka; štipavica; vrteška;
ćedilo, ognjilo; kosište, grabuljište; šipka, cijetka (ČPS: 147).

Sličnije je međutim stanje kod imenice koje znače pića i hranu, odnosno prehrambene proizvode. CG tu ima još *-āk-*, *-anic[-a]*, *-jetin[-a]*, *-jevin[-a]* i *-uš[-a]*, a HG ima *-avac-*, *-enac-* (no primjer je *prepečenac*), *-enic[-a]*, *-evin[-a]* i *-īnac-*:

višnjak, drenovak; priganica, masanica; zečetina, ovčetina; koževina; krompiruša,
krtoluša (ČPS: 148);
hrskavac; prepečenac; pletenica; zečevina; traminac (SP: 170).

Poslije toga su u CG-u imenice koje znače biljke, ali takav popis HG nema, stoga ne možemo usporediti razlike, ali možemo napomenuti samo da ima pomalo čudno dočetak *-l[-a]* (*mušmula, ribizla*) i *-v(ic)[-a]* (*mrkva, rotkvica*).³¹

Posljednje po dočetcima opisane su imenice koje znače životinju. Stanje je takvo da HG ima za razliku od CG-a *-āč-*, *-ač[-a]*, *-ačic[-a]*, *-ašic[-a]*, *-atac-*, *-atic[-a]*, *-avac-*, *-īć-* (CG ima bez duljine), *-inac-*, a CG onda još ima i *-av[-a]*, *-k[-a/-o]*,³² *-n[-a]*, *-onj[-a]*, *-ov-* (HG ima s duljinom), *-ūj-*:

preživač; krmača; trkačica; ikrašica; zubatac; kljunatica; ljuskavac; sljepić,
mravinac (SP: 168);
sljepić, kunić; milava, šarava; šarka, bijelka; zelenko, sivko; zekna, roгна;
zekonja, šaronja; šarov, garov; slavuj, kraguj (ČPS: 148–149).

Osim toga CG još ima posebne kategorije za imenice subjektivne ocjene, tj. uvećanice i umanjenice. Sami se dočetcu ne odudaraju od uobičajenih u hrvatskom, ali je oblik *prozorče* ili *lonče*, svakako, neobičan hrvatskomu govorniku. Tu se, dakle, više radi o drugačijim odnosima unutar sustava.

³¹ To je *-v-* međutim iz osnove kosih padeža pa je upitno trebalo li se ono uopće smatrati dočetcima za izvođenje imenica, a na *-l-* se isto može gledati kao dio osnove jer je tako posuđeno.

³² Tu je zapravo zatipkom napisano *-k(-ø)* jer je primjer *zelenko, sivko*.

5.2. Tvorba pridjeva

Donosi se popis sufikasa i prefikasa bez posebnih objašnjenja, no postoje razlike, a neke su možda propusti jedne ili druge strane. Krenimo od jednostavnoga. Strani dočetei od posuđenih osnova koji se mogu izdvojiti i pojavljuju se samo u HG-u jesu *-entan-*, *-ičk[-ī]* i *-onāran-*, a HG nema *-uēlan-*, no ne navodi ni sufiks *-ēran-*:

konkurentan, imanentan, inteligentan; kapitalistički, utopistički; revolucionaran, vizionaran, reakcionaran (SP: 177–178);

aktuelan; moderan (ČPS: 151–152).

Osvrnimo se sad na domaće dočetke. U nekolicini razlika je samo u duljini na jednom samoglasniku. *-āčak-*, *-āšan-*, *-ēšan-*, *-(j)āhan-*, *-jūšan-* u CG-u se pojavljuju bez duljine, a *-uljast-*, *-ušast-*, *-ušan-* i *-uškast-* s duljinom na *a*, no hrvatskomu *-ūšan-* odgovara crnogorsko *-ušān-*. Nadalje HG ima dočetak *-ičav-*, ali taj se može objasniti, kao u CG-u, pod *-jav-* jer je primjer samo *iskričav* (SP: 174). Redom HG ne spominje ni *-at-*, *-it-*, *-ovit-*, *-nat-*, *-ljiv-*, *-jav-*, *-jev*³³ (u HG-u je tu poopćeno zapravo *-ljev-*), *-ikav-* ni *-ujsk[-ī]* i na kraju *-ij[-ī]*. Također HG pravi razliku između *-an-* i *-an[-ī]*, a CG ima samo prvi, no ne spominje ni *-in-*, *-ačk[-ī]*, *-ijansk[-ī]*:

mosat, plećat; kamenit, ponosit; silovit, vjetrovit; pernat, travnat; plačljiv, pažljiv; brbljav, brašnjav; Kuslevljev, Miroslavljev; modrikav, bodljikav; ovnujski, volujski; koziji, božiji (ČPS: 151–152);

moćan, kopljani; staričin; zagrebački; krležijanski (SP: 173–174).

Opis je prefikasa doduše u potpunosti neskladan. HG pozaboravlja neke navesti poput *za-* i sl., a CG ovdje donosi i pregršt prefiksoida koji su bili u HG-u opisani ranije i zasebno za razliku. Stoga ćemo istaknuti samo ono što je zanimljivo. A to je crnogorski prefiks *protiv-* na mjestu hrvatskoga *protu-*: *protivudarni, protivdržavni* (ČPS: 154), a vrijedno je i spomena to da se donosi samo *izvan-* i *vele-*, dakle bez *van*³⁴ i *velje*³⁵ dok *su-* ili *sa-* nisu navedeni, a pojavljuje se i *savremen* (ČPS: 22) i *suvremen* (ČPS: 355).

³³ Kod opisa pridjeva ipak je samo *-ljev* i to s primjerom *Miroslavljev* (ČPS: 95).

³⁴ Dakle ne objašnjava *vanbračni* koji se pojavljuje (ČPS: 41).

³⁵ U jeziku nekih jezikoslovaca, poput Đurovića: *veljesrpstva* (2003: 44).

5.3. Tvorba glagola i priloga

Ovdje se nema reći puno toga. Osnovni sufiksi za tvorbu glagola jesu isti. Treba se samo istaknuti da je *-isa-* u hrvatskom rijedak (*hvalisati*) ili uvijek obilježen, a u crnogorskom nije: *malterisati*, *kanalisati* (ČPS: 115). Osim toga CG ima manje dočeta za glagole kojima se izražava umanjenost. Izostaju *-ak(ati)*, *-ck(ati)*, *-čk(ati)*, *-ūlj(iti)* i *-ūš(iti)*:

ljubakati, *tužakati*, *bacakati*; *sjeckati*, *reckati*, *bockati*; *mućkati*, *šećkati se*,
bućkati; *pjevuljiti*, *smijuljiti se*; *ljuljuškati*, *valjuškati* (SP: 151).

Od prefiksa se drugačijih izdvaja *sa-* kad znači izvršavanje neke radnje u zajednici: *saošćati*, *suradivati* (ČPS: 158). Na tom mjestu u hrv. stoji samo *su-* u pravilu, no i CG ima katkad *su-*: *sufinansirati*, *suosnovati* (isto). Ako postoji kakvo pravilo kad se koji rabi, ne spominje se.

Opis je priloga kratak, stoga ćemo i mi samo kratko. CG nema dočetak *-ōmice* u izvedbi priloga: *djelomice* (SP: 179). Hrvatskomu *-ećki* odgovara *-ēčkē*, a zanimljivo je da je zamjenjiv posve s *-ēčkē* (u HG-u bez druge duljine):

ležečki (SP: 179); *ležečke*, *šedečke*; *ležečke*, *šedečke* (ČPS: 160).

S druge strane, CG odvaja i ovo pod sufikse za tvorbu priloga: *-amo*, *-ako*, *-d(a)*, *-os* (taj izostaje iz opisa u HG-u), *-ačkē* (ima bez duljine):

ovamo, *tamo*; *ovako*, *tako*, *sad/sada*, *tad/tada*, *ljetos*, *proljetos* (ČPS: 160).

To je dakle bila više popisivačka usporedba jer drugih podataka o dočetcima pretjerano nije bilo. Ne možemo stoga određivati stilističku vrijednost ili čestocu pojedinih po samome popisu iako smo istaknuli da su neki zasigurno češći u crnogorskome (*prozorče*), a našli bi se i neki koji su češći u hrvatskom.

6. SINTAKSA

Sintaksa, ili još *skladnja* u HG-u, najveća je cjelina u obje gramatike, ali je ujedno cjelina koja je u potpunosti naslonjena na HG. Redoslijed izlaganja, pojmovi, razmišljanja, primjeri i načini opisa su u maločemu drugačiji. Uvrštena je koja značajka i posebnost crnogorskoga jezika u opis, ali većina se svodi na sitničave razlike koje su ovdje popisane. Ukratko: nema *kamo* (v. 6.3. i 6.7.3.), određeni prijedlozi imaju kadšto drugačije upravljanje (v. 6.2.), šira poraba veznika *no* (v. 6.7.3), potencijalne rečenice su drugačije opisane (v. 6.7.3.) itd. Nijedna gramatika međutim ne pravi mjesta u opisu *isključnim* ili *zaključnim* nezavisnim rečenicama. Pojavljuju se samo *isključni* i *zaključni* konektori.

Ima i toga da neke napomene naime izgledaju jednostavno prepisano, možda i nepotrebno. U HG-u se npr. napominje da glagol „*trebati* u modalnome značenju u starijoj se hrvatskoj” – čitaj onda i crnogorskoj – „normativistici smatrao pravilnim samo u bezličnome obliku”, dakle *Ti trebaš da čitaš*, a „danas se smatraju pravilnima i konstrukcije tipa *Ti trebaš čitati*” i sl. (SP: 186). Budući da crnogorski dozvoljava *da* + *prezent* u više slučajeva (primjeri ispod) nego hrvatski, odnosno češći je, ima li ovakva napomena smisla za crnogorski?!

Ivan zna kasniti na posao (SP: 186);

Ivan zna da zakasni na posao (ČPS: 166).

O svemu se može razgovarati, Želi se posavjetovati s odvjetnikom, Pokušajte ih zaustaviti, Počeo je graditi kuću, Prestali su nas posjećivati (SP: 289);

O svemu može da se razgovara, Želi da se posavjetuje s advokatom, Pokušajte da ih zaustavite, Počeo je da gradi kuću, Prestali su da nas pošećuju (ČPS: 260).

6.1. Glagoli

Kod porabe glagolskih oblika ima se najviše usmjeriti na aorist i imperfekt, a o potencijalu imperfekta sve, što je bilo napisano u CG-u, već je rečeno.³⁶ Oni su u crnogorskom češći i nisu neuobičajeni u razgovornom stilu. U administrativnom i znanstvenom stilu nisu međutim u porabi (ČPS: 174) iako su u primjerima nerijetko bili aorist i imperfekt kao svojevrsna zamjena perfekta u hrvatskim, inače istim, primjerima:

³⁶ Vidi 4.6.3.

Preletjeli su iznad Biokova (SP: 209);
Prelećeše iznad Durmitora (ČPS: 190).

Bili su okrenuti prema sjeveru (SP: 221);
Bijahu okrenuti prema severu (ČPS: 201).

Stanovao sam s roditeljima u jednoj od malih kuća na Trešnjevki. I s jedne i s druge strane ulice imali smo dobre i ljubazne susjede s kojima smo bili u vrlo dobrim odnosima, pa smo se često i posjećivali. Nedavno smo međutim saznali da naš prvi susjed prodaje kuću jer je kupio stan na Jarunu... (SP: 277);

Stanovah s roditeljima u jednoj od malih kuća u Staroj varoši. I s jedne i s druge strane ulice imasmo dobre i ljubazne komšije s kojima bijasmo u vrlo dobrim odnosima, pa se često i pošećivasmo. Nedavno međutim saznadosmo da naš prvi komšija prodaje kuću jer je kupio san u Baru... (ČPS: 248).

Otvorili smo prozor: zima je već bila tu (SP: 357);
Otvorismo prozor i ustanovismo: zima već bijaše tu (ČPS: 325).

Opis je imperfekta pomalo i proširen. Poput aorista podijeljen je u tri kategorije: *pripovjedački* ili *istorijski*, *kvalifikativni* i *gnomski* ili *poslovični imperfekat* (ČPS: 174). Postoji i „posebna vrsta pripovjedačkoga (istorijskog) imperfekta u primjerima tipa *Mi hoćasmo doći i sedi svaki dan kod njih*. Takav imperfekat tvori se od imperfekta glagola *htjeti/šćeti* i drugoga lica imperativa jednine punoznačnoga glagola. Upotrebljava se samo u pripovijedanju, naročito u jeziku usmene (narodne) književnosti. Danas je taj oblik u izumiranju” (isto).

Aorist i imperfekt HG smatra rijetkim i tipičnim samo za beletrističke tekstove, a ponekad i govore, s tim da je imperfekt još rjeđi (SP: 192). Napominje i da u suvremenoj komunikaciji aorist i imperfekt zamjenjuje perfekt zbog njihove kratčine, odnosno kod imperfekta stoji da „u novije se vrijeme počinje rabiti i u slanju poruke e-poštom, jer zauzima manje prostora od adekvatna glagolskog oblika za izražavanje prošlosti” (SP: 66), a kod aorista da se „počinje rabiti pri slanju poruke SMS porukom, jer zauzima manje prostora od adekvatna glagolskog oblika za izražavanje prošlosti” (SP: 71). CG takve napomene nema.

6.2. Padežno-prijedložne veze

6.2.1. Genitiv

Genitiv od svih kosih padeža ima najšire i najopćenitije značenje, stoga ne čudi što se pojavljuju razlike na mnogim mjestima. Neka mjesta, tj. neke uporabe genitiva CG ne donosi, a neke su drugačije vrjednovane. Izostaje poredbeni genitiv bez prijedloga, što HG gramatika označuje danas zastarjelom, ali donosi primjer Gundulićev: *Jašu konja vjetra brže* (SP: 204). CG ne donosi ni sve uporabe, koje su u HG-u opisane, genitiva s prijedlogom *iz*. Nema tvarnoga genitiva (*zvono iz olova*), no ipak „normativna se prednost daje genitivu s prijedlogom *od*, npr. *zvono od olova*” (SP: 207). Nema ni atributnoga genitiva (*Talijan iz Istre*), pa ni genitiva kojim se označuje područje kakve djelatnosti (*jedinica iz matematike*) (isto). A napomenuto je i da „ima glagola koji kao dopunu ili dodatak traže prijedložno-padežni izraz s prijedlogom *iz*. To su glagoli tipa *viriti*, *stršiti*, *rasti* i *izbiti*” (isto):

*Samo mu je nos virio iz vode; Iz goleti strše čempresi; Raste kao iz vode;
Izvukli su kola iz blata; Nije si to mogao izbiti iz glave* (isto).

S druge strane, posvojni genitiv s prijedlogom *od* CG ne obilježava rijetkim ili normativno nepreporučljivim: *kapetan od lađe*, *sestra od ujaka*, *brat od strica*, *vrata od grada*, „*Prokleta avlija*“ *od Iva Andrića* (ČPS: 187). HG u pravom posvojnem značenju takav genitiv normativno ne preporučuje (*sin od ujaka*), ali je često posve običan kad je riječ o odnosima među predmetima koji označuju štogod neživo, npr. *ključ od ormara* (SP: 205). Ostali, gore navedeni primjeri određeni su u HG-u kao „rijetko u porabi”, a *Prokleta avlija od Ive Andrića* kao „danas običan” (isto).

Razlike mogu biti i u obliku prijedloga. U CG-u je donesen oblik *svrh/savrh*, a izbiva početno *vrh* i *zavrh*. Nema ni prijedloga *onkraj*,³⁷ a HG nema *ukraj* kao zamjena za *kraj*:

Igrali su se kraj/pokraj/ukraj šume (ČPS: 194).

Prijedlog *pored*, kada označuje predmet u čijoj se blizini nalazi ili kreće drugi predmet, CG ne određuje kao „osobitost razgovornoga stila” (SP: 213):

U školi sam uvijek sedio pored njega (ČPS: 193–194);

U školi sam uvijek sjedio pored njega (SP: 213).

³⁷ Nijedna nema *ovkraj*.

Prijedloge *uzduž* i *diljem* CG uopće nema, isto kao ni *mjesto*, *namjesto*, ali zato ima dodatno još i *liše*, značenjski istovjetno prijedlogu *osim*.³⁸

Odriču se svega osim/liše kuće, Sastala se cijela rodbina osim/liše strica koji živi u Vojvodini, Uživaju u svim sportovima osim/liše boksa (ČPS: 196).

CG još nema ni izraz *s pomoću*, samo *pomoću*, a ni *prigodom*, *unatoč*, *nasuprot*, *usuprot*.³⁹ HG nema *preko puta*,⁴⁰ koji „označava položaj, mjesto nekog predmeta sa suprotne strane drugoga predmeta” (ČPS: 198):

Preko puta Ivana sedi Ana; Eno ih stoje jedno preko puta drugoga (isto).

Obje donose prijedlog *radi*, ali s drugačijim inačicama. CG ima *rad*, *zarad*, *porad* i *sporad*, a HG *zaradi* i *poradi*. Nadalje, opasku da je *van* mjesto *izvan* „rjeđe” (SP: 208) CG nema, kao što nije opisana ni poraba kada on znači izuzimanje, što HG naglašava da je češće u starijim tekstovima (isto):

Sve izvan toga suvišno je, Dobro dođe ono što se zaradi izvan redovite plaće (isto).

Ne dolazi ni *glede*, nego stoji *u pogledu*. „Taj izraz s genitivom označava da se predmet na bilo koji način tiče drugoga predmeta” (ČPS: 199). Sudeći po primjerima razlike u značenju i porabe nema:

Glede zakona o udrugama mišljenja su podijeljena, Glede naših planova ništa se nije mijenjalo (SP: 218);

U pogledu zakona o radu mišljenja su podijeljena, U pogledu naših planova ništa se nije mijenjalo (ČPS: 199).

U istom značenju upotrebljava se i prijedložno-padežna konstrukcija *s obzirom na*, koja stoji u akuzativu:

S obzirom na naše planove ništa se nije promijenilo (SP: 218 i ČPS: 199).

Kad je izražavanje vremena u pitanju, stanje je isto pomalo drugačije. Jedino je u HG-u *ispred* u takvom značenju rijedak ili posve obilježen (SP: 208), a prijedlogu *iza* vremensko se

³⁸ Nijedna nema ni *izim*, a CG ne donosi ni *sem*, koji se može čitati u člancima crnogorskih jezikoslovaca i to onih koji pišu *-ijeh* i *-ijem*, npr. Rotković (2003: 33–38).

³⁹ HG ih smatra dativnim, ali i genitivnim prijedlozima. Za razjašnjenje vidi 6.2.2. i 6.2.6.

⁴⁰ To bi, dakle, bilo *sučelice*, no HG ga ne donosi.

značenje, iako često, pripisuje samo kao sekundarno (SP: 209–210). Vremensko značenje prijedloga *blizu* i *nadomak* CG ne prikazuje. Ona ih smatra samo prostornim veznicima (ČPS: 193–194). A nema ni uporabu *blizu* uz brojeve ili nesklonjive riječi za označivanje blizine:

Mislim da je tada bio nadomak osamdesete; Počeli smo se sastajati blizu Ivandana (SP: 213).

Tražio je za auto blizu tisuću eura; Jama je bila duboka blizu pet metara (isto).

Vremensko-prigodno značenje još može poprimiti i *kod* u HG-u, ali tada se ono smatra normativno nepreporučljivim i zamjenjivim prijedlogom *pri* (isto). U CG-u vremensko značenje ima prijedlog *pomeđu*. No „ta je upotreba danas prilično zastarjela” (ČPS: 197):

To se zbilo pomeđu Božićā, Paženi je dan pomeđu Đurđeva dne^[41] i Markova dne (isto).

6.2.2. *Dativ*

Stanje je s dativom podosta jednostavno. Obje gramatike ističu da se malo prijedloga slaže s dativom i obje imaju ispred svega prijedloge *k* i *prema*. Zanimljivo je pak to što HG posebno navodi da je to „padež koji u hrvatskome standardnom jeziku teži tomu da se oslobodi prijedloga, da postane antiprepozicional” (SP: 221). CG ne spominje takvu sklonost crnogorskoga jezika.

Na prvi se pogled čini da je pisanje prijedloga *k(a)* u crnogorskom jednako kao u hrvatskom, takvim je opisano i u pravopisu,⁴² ali se potkralo i ovako: *ići ka šumi* (ČPS: 199). Ono što je različito jest *prema* kada dolazi u značenju „koje se približava ’čistome odnosu’”: *Prema potrebi valja se obratiti i ljekaru.*” Za razliku od HG-a takvu uporabu CG smatra zamjenjivom i sinonimnom s prijedlogom *po* uz lokativ: *Po potrebi valja se obratiti i ljekaru* (ČPS: 201). Inače je *prema* u obje gramatike samo dativni padež, odnosno nije opisan kao lokativni padež.

^[41] Oblik *dne* nije opisan u morfološkom dijelu, niti je izraz igdje više spomenut, osim tu u primjeru.

⁴² Pravopis crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika (2009: 53).

6.2.3. Akuzativ

Ono što je u hrvatskom poznato kao *izravan* ili *direktan objekt*, u CG-u se to naziva *akuzativ pravog objekta*. Također u CG-u ne spominje se tzv. akuzativ s infinitivom. HG opisuje konstrukcije, posebice uz glagol činiti, koje određuje kao činjenicu starijih tekstova i kao odliku književnoumjetničkoga stila: *učini skupiti svu gospodu* i sl. (SP: 224). Čini se da takve konstrukcije onda nisu bitne za razumijevanje povijesnoga, a ni suvremenoga crnogorskoga jezika.

U popisu prijedloga koji dolaze s akuzativom nema razlike između gramatika, jedino se pojedini prijedlozi rabe ponešto drugačije, stoga se i opis razlikuje na dvama mjestima. HG ističe uporabu, koju CG nema u opisu, prijedloga *kroz* i u „značenju uzroka i u značenju sredstva i posrednika”, ali je „danas izrazito obilježena” (SP: 225):

Kroz to uskoro zaratiše; To su postigli kroz svoje poklisare (isto).

Iako se prednost u HG-u daje besprijedložnomu instrumentalu, „nešto je manje neobična uporaba toga prijedloga u značenju sredstva, ako je sredstvo apstraktan pojam” (isto):

Sve je to postigao kroz lasku (isto).

Prijedlog *za* u obje može „označivati i smjer, pravac kretanja, obično vezan za putovanja na veće udaljenosti”, ali samo je u HG-u takva poraba, posebno kad dolazi uz glagole, „obilježje razgovornoga stila” (SP: 229).

Sutra putujemo za Dubrovnik, Najavljen je let za London, To je vlak za Rijeku
(isto);

To je voz za Bar (ČPS: 206).

Nijedna gramatika nema opis, niti se igdje to napominje, prijedloga *s* s akuzativom.⁴³

⁴³ Iako je ta uporaba zaista rijetka, to nije razlog za propust. Prijedlog *s* može primati dopunu akuzativnu. O tome je npr. pisao Stjepan Ivšić (1950: 360–368), a može se naći i dandanas u uporabi: *s ovu/onu stranu* [*rijeke, uma, zida, dobra i zla, brave...*]. Prijevodi njemačkih filmova poput onoga 2015. *Über den Tag hinaus* u *S onu stranu dana* ili 2009. *Jenseits der Mauer* u *S onu stranu zida* pokazuju da izraz doista živi. Ivšić upozorava još na uporabu prijedloga *s* uz glagol *biti*, slično kao u češkom. U češkom postoji izraz *být s to* u značenju ‘moći’. U hrvatskom se slična uporaba nalazi u Juditi: [...] *jer će biti sa nje, da jih upuste* [...], [...] *Jer bit ne moguće sa nj, pridat se voliše* [...]. Dakle, izraz *biti s* + A znači ‘biti kao tko drugi’, ‘moći komu/čemu odoljeti’, ‘biti ravan komu’. Prema Skoku (1971: s. v. s) značenje je izreke ‘biti jači’, ‘svladati’. Ako ne tim drugim primjerom, mjesto u (hrvatskim) gramatikama bez sumnje opravdano je prvim.

6.2.4. *Instrumental*

U općem opisu o instrumentalu CG ne navodi *predikatni instrumental*.⁴⁴ On je opisan u HG-u kao „imenski dio predikata uz oblike glagola *biti*, ali i uz značenjski nepotpune (suznačne) glagole tipa *postati*, *imenovati*, *nazvati* i sl.” (SP: 234):

Dugo je bio ravnateljem, Postao je predsjednikom, Imenovana je pomoćnicom ministra, Nazivaju ih pogrđnim imenima (isto).

Sukladno tomu, instrumentalna se konstrukcija ponekad zamjenjuje nominativnom u CG-u. Rečenica, primjerice, „pa se zove historijskim (pripovjedačkim) futurom” (SP: 194) postaje „zove se istorijski (pripovjedački) futur” (ČPS: 176); premda se u CG-u mogu naći i instrumentalne konstrukcije, u primjeru „nazivaju se sintetičkim tagmemima” (ČPS: 164) ili „[...] nazivaju se konjunktovima, [...] subjunktovima” (ČPS: 222). Za taj predikatni instrumental još stoji i sljedeće: „iako su od posljednjega desetljeća prošloga stoljeća nešto učestalije nego prije, dijelom vjerojatno i zato što se predikatni instrumental katkada smatra specifičnošću hrvatskoga standardnog jezika u odnosu prema srpskom” (SP: 235).⁴⁵

6.2.5. *Lokativ*

Opis se lokativa razlikuje u dvjema stvarima. Prvo, kada prijedlog *po* „može mati i značenje koje je blisko značenju čistoga odnosa (ticanja)”, često je zamjenljiv prijedlogom *prema* (SP: 232). Dok HG smatra takvu porabu normativno nepreporučljivom (isto), CG smatra *po* i *prema* u takvom surječju „sinonimnom” (ČPS: 201), odnosno *po* je „često zamjenljiv prijedlogom *prema*” (ČPS: 215):

Svi će dobiti po zaslugi – Svi će dobiti prema zaslugi (isto).

I drugo, za prijedlog *pri* kada „se označuje predmet koji se nalazi ili radnja koja se odvija u neposrednoj blizini drugoga predmeta”, HG napominje da takva poraba nije česta u suvremenom jeziku i da je više knjiška (SP: 233). CG ne zauzima sličan stav.

Živjeli su pri moru; Letjelica je već bila pri zemlji; Sjedili su pri vratima (SP: 233).

⁴⁴ Ali vidi i 6.6.1.

⁴⁵ Vidi dodatno i bilješku 52.

Živjeli su pri moru; Helikopter je već bio pri zemlji; Šeđeli su pri vratima (ČPS: 216).

Prijedlog *prema* nije ni u jednom gramatici opisan kao prijedlog s lokativom.

6.2.6. *Prijedlozi*

Na ovome se mjestu u gramatikama donose redom svi prijedlozi, stoga se može vrlo lako usporediti i istaknuti razlike. Stanje je dakle ovako (SP: 243–244; ČPS: 221–222):

- Prijedlozi s genitivom: CG nema *dno, uzduž, onkraj, poradi, zaradi, zavrh, mjesto, uime* (ne piše se zajedno, pa se ne smatra prijedlogom, već prijedložno-padežnim izrazom), *s pomoću, diljem, tijekom, dužinom, širinom, prigodom, silom, koncem, temeljem, glede*; a HG nema: *liše, rad, sporad, svrh, izuzev* (u HG-u akuzativ i genitiv). HG navodi još > 50 prijedložno-padežnih izraza gdje CG spominje samo da ih je veliki broj.
- S dativom: u CG-u se ne nalazi *naprama, razmjerno, sukladno*; ali ima, a HG nema *uprkos* (iako kod opisa dativa u CG-u nije bio spomenut), *srazmjerno*.
- Od prijedloga uz genitiv i akuzativ CG navodi samo *mimo*, a pored toga HG ima i *izuzev(ši)*. CG ima *izuzev* samo uz genitiv, a *izuzevši* je određen kao glagolski prilog (ČPS: 221), a ne prijedlog kao u HG-u (SP: 244).
- Prijedloge s dativom i genitivom crnogorski nema, HG donosi sljedeće: *nadohvat* (samo G u CG-u), *nadomak* (isto), *nasuprot* (samo D), *unatoč* (uopće nema), *usprkos* (samo D, ali oblik *uprkos* u CG-u), *usuprot* (uopće nema), *u prilog*.
- HG ima još posebno „prijedlozi s instrumentalom”, no ne niže uopće prijedloge, nego tzv. prijedložno-padežne izraze.

Dotaknuti su i ovlaš poslijelozi (*radi, usprkos*) za koje HG navodi da su rijetki (SP: 244), a CG ima samo *radi* (ČPS:222):

Sve bi učinili zdravlja radi; Radio je svima usprkos (SP: 244);

Sve bi učinili zdravlja radi, istine radi, boga radi (ČPS: 222).

Na koncu HG uzima mjesto za objašnjenje značenja prijedloga, dimenzionalnih i nedimenzionalnih (SP: 245–250). Ta su dva dijela ispuštena u potpunosti u CG-u.

6.3. Vezna sredstva

Pod vezna sredstva spadaju veznici i čestice, zatvorene kategorije riječi, stoga se neke značajne razlike i ne mogu očekivati.⁴⁶ Pa ipak, mogu se uočiti poneke zanimljivosti. Jedna je ta da crnogorska gramatika ne navodi veznik, i prilog, *kamo*. Ima *kuda* i *de*.⁴⁷ Priča tim ne bi bila zanimljiva da se ne pojavljuju izvedeni oblici od *kamo*. U popisu veznika i konektora, mogu se pronaći ostatci trodijelnog sustava u *ovamo*, *tamo* i *onamo* (ČPS:224), navodi se i proizvedeni konjunktora *a kamoli* (isto) te usklična rečenica *Kamo sreće!* (ČPS: 355). Jošter nam je zanimljiviji udvojeni nezavisno složeni veznik *volja ... volja*. Ima samo jedan primjer:

Volja ti idi, volja ti ostani (ČPS: 297).

6.3.1. Čestice

Kod opisa čestica našla se pokoja promjena u opisu, popisu ili porabi. Čestice su podijeljene na nesamostalne (šest vrsta) i samostalne (dvije vrste) (SP: 258). Prvo, od nesamostalnih može se istaknuti upitnu česticu *zar*. Kada se ona udružuje s *ne*, tada dolaze na kraj izjave na koju se očekuje potvrđan odgovor na upit. Razlika je među gramatikama samo u tome što HG napominje da je u razgovornom stilu pri takvim konstrukcijama moguće ispuštanje prvoga dijela, dakle bez *zar*, samo s *ne*:

Luda utakmice, ne? (SP: 254).

CG to uopće ne napominje što bi moglo ukazati na to da se u tim konstrukcijama *ne* bez *zar* ne pojavljuje, ni kao odlika razgovornoga stila. Drugo, pojačajna čestica *ta* izbiva iz CG-a, a *također* je pisano, dakako i izgovarano, bez završnoga *-r*:

Ta vidiš da sam sve pokušao, Ta znaju oni što je dobro (SP: 254);

S njima su takođe razgovarali, Oni su takođe bili tu (ČPS: 226).

Treće, neke su od češćih usporednih čestica popisane, a CG krati taj popis za njih nekoliko: *puno*, *posve* i *odviše* (SP: 255 i ČPS: 227). Četvrto, u poticajne čestice, koje se u CG-u nazivaju *podsticajne rječe*, nije navedeno *deder*, CG ima samo *daj*, *de* i *hajde*:

⁴⁶ Pogotovo ako uzmemo u obzir to da hrvatska norma uporno i neumoljivo ustraje na (samo) štokavskoj stilizaciji, pa se određeni veznici, ili pak prijedlozi, nikada ni ovlaš ne spominju.

⁴⁷ Crnogorski Pravopis dopušta oblik *gdje* pored *de* (2009: 38), isto vrijedi i za sve izvedene oblike, no CG ima isključivo i samo *de* – a tako je i u izvedenim oblicima.

*Hajde kreni već jednom!, Daj, molim te, saberi se!, De uradi kad ti se kaže!,
Deder ti njega upitaj što je tamo radio! (SP: 256);*

Hajde kreni već jednom!, Daj, molim te, saberi se!, De uradi to! (ČPS: 227).

Peto, pomalo začuđujuće nailazi se na razliku u uporabi jesno-niječne čestice, odnosno, kako se to naziva u CG-u, potvrdno-odrične rječce. CG ne ističe da osamostaljena čestica *da* ne dolazi kao odgovor na pitanje zanižkanoga predikata uz obvezno ponavljanje jednoga dijela sadržaja upitne rečenice:

Nisu li se javili? – Da, javili su se (SP: 256).

CG također nema ni očestičeno 3. lice prezenta pomoćnoga glagola *biti*, dakle *jest*, kao zamjenu za *da*, te razgovorno *je*:

*Je li odgovorio? – Jest!, Jesu li se javili? – Jest, javili su se!, Je, javili su se
(SP: 256–257).*

Šesto, kao prezentativ CG je istakla i *pogle*, uz *gle*, koji HG nema u opisu:

Pogle ono! (ČPS: 228).

Sedmo, neke od dosad obrađenih nesamostalnih čestica mogu se porabiti samostalno u rečenici. CG tu još pridodaje udvostručeno *ako* i *ela* (ČPS: 229), dok nema, kako je i već rečeno, *jest*:

Sve ćemo to sutra kupiti. – Ako, ako!; Hoću li im reći? – Ela! (isto).

Posljednje, i osmo, samostalne su čestice na razini teksta, tzv. modifikatori. Popis nije potpun ni u jednoj gramatici, pa je pomalo teže zaključivati o stvarnoj različitosti, no običajno je dosada, kada je kategorija bila bez ikakvih razlika, bilo imati istovjetan niz. Ovdje nije, iako je redoslijed izvan toga isti, jer u popis CG unosi još i *zar*, *valjda*, a *vjerojatno* zamjenjuje se s *vjerovatno*, *nasreću*, no HG ima *doista*.

6.4. Spojevi riječi ili sintagmami

Kod opisa spojeva riječi nema značajnih razlika, jedino HG kadšto ima koji odlomak više gdje se pobliže opisuje koji pojam. Tako HG ovdje odmah spominje još i razliku između

sintagme i sintagmema,⁴⁸ koja je spodobna oprjeci fonem/fon ili morfem/morf, a detaljniji je opis prisutan i pri opisu sročnosti po smislu, odnosno slaganje određenica i odredbenica kada imenice označavaju muške osobe, a oblikom su istovjetne imenicama ženskoga ili srednjega roda. Nadalje, CG izdvaja i kratko mjesto da opiše jednu odliku crnogorskoga razgovornoga jezika kod opisa priložnih spojeva riječi. Piše dakle: „Spoj riječi malo čovjeka u crnogorskome jeziku, naročito u razgovornome stilu, ima sasvim drugo značenje. Tim prilogom imenici uz koju stoji pridaje se deminutivno ili, češće, pejorativno značenje” (ČPS: 246). S druge strane, HG navodi i mogućnost infinitiva u ulozi zavisnoga tagmema, npr. na strani 271. *zadatak uhvatiti (lopove)*, nešto što CG jednostavno ne spominje. Na kraju se može još uočiti i pokoja razlika u nazivlju jer npr. CG ne naziva *kongruencija* još i *sročnost* ili *rekciju upravljanje, određenica* i *odredbenica* znani su samo kao *zavisni* i *glavni tagmem*, a *okolosni spojevi riječi* kao *priloški*.⁴⁹

6.5. Rečenica i iskaz

Razlike su samo rječoslovne, a one su uvrštene u popis na kraju, stoga ih nećemo ovdje posebno isticati.

6.6. Gramatičko ustrojstvo rečenice

6.6.1. Predikat

Na početku je u opisu k HG-u napomenuto da je stariji naziv za predikat u hrvatskim gramatikama i *prirok*.

Zanimljiva je razlika koja se uočava kod kopulativnoga predikata o kojoj je već bilo štogod rečeno.⁵⁰ Kopulativni predikat zahtijeva dopunu imenskoga dijela, no za razliku od

⁴⁸ Ta je oprjeka u CG-u prvi put spomenuta tek u uvodu sljedećega poglavlja *Rečenica i iskaz*. U predgovoru je također nagovješteno, što se može vidjeti, usustavljivanje terminologije: *fonem, morfem, sintagmem*.

⁴⁹ Izraz *okolosni* u CG-u nije uporabljen pri opisu *priloških spojeva riječi* na str. 236., no jednom, ali samo u zagradi, jest na str. 238. Nejasno zašto se nije odmah istaknuo dvojni termin.

⁵⁰ Vidi 6.2.4.

crnogorskoga u hrvatskom ta dopuna, dakle uz glagol *biti*, dolazi i u instrumentalu,⁵¹ ne samo u nominativu:

Bijaše učiteljem u Istri; Ivan će biti zastupnikom u Saboru i sl. (SP: 290).

U crnogorskom ta se dopuna „po pravilu slaže sa subjektom u rodu, broju i padežu, što znači da stoji u nominativu” (ČPS: 260). Ali stanje je pomalo drugačije oko semikopulativnoga predikata. Ovdje se obje gramatike slažu. Uz neprijelazne semikopulativne glagole dopuna je nominativna ili instrumentalna, ali uz prijelazne semikopulativne dopuna je samo instrumentalna:

Postali su nerazumni, Osjeća se prevarenim (SP: 291);

Postali su nerazumni, Oseća se prevarenim (ČPS: 261).

Njega su prikazali poštenim (SP: 291);

Njega su prikazali poštenim (ČPS: 261).

Ima se još napomenuti da se na dvama mjestima u CG-u dopušta zamjena infinitiva konstrukcijom *da* + *prezent*, pri opisu složenoga glagolskoga predikata te višestrukosloženoga predikata. Tada su one smatrane ravnopravne u crnogorskoj:

O svemu se može razgovarati/da se razgovara (ČPS: 260);

Prestali su se optuživati, Počeo je ozbiljno da trenira (ČPS: 262);

Nijesu mogli prestati da se optužuju, Odlučio je da počne ozbiljno trenirati
(isto).

HG nema takve konstrukcije, odnosno donosi samo primjere s infinitivom:

O svemu se može razgovarati (SP: 289);

Prestali su se optuživati, Počeo je ozbiljno trenirati (SP: 291);

Nisu se mogli prestati optuživati, Odlučio je početi ozbiljno trenirati (isto).

⁵¹ Prema Brač (2017) razlika uporabe nominativa i instrumentala po svoj prilici jest u tom da se instrumentalom izražava privremeno svojstvo, a nominativom trajno, usporedno s drugim slavenskim jezicima. Iznosi i mišljenja nekih jezikoslovaca koji tvrde da ta promjena (nominativ > instrumental) kreće sa sjevera, što objašnjava različita stanja u južnoslavenskim jezicima. Začetak takve pojave u hrvatskom stavlja u 19. stoljeće.

6.6.2. Subjekt

Isto kao i kod predikata, samo hrvatski i stariji je naziv *podmet*, a u CG-u je *subjekat*.

U opisu subjekta provlači se samo jedna razlika, a to je sročnost po rodu. Ona se svodi na to da je po svoj prilici predikatni muški rod nešto neobilježeniji u hrvatskom nego u crnogorskom. HG stoga napominje i slaganje imenica, kada su one oblikom *-e* sklonidba, a označuju samo muške osobe ili muške i ženske, s predikatom muškoga roda⁵² uz, kako naglašava, uobičajeniji ženski rod. Dakle, primjeri *Kolege se nisu javili* ili *Varalice su opet došli* u crnogorskom su neprihvatljivima, pak i u razgovornom stilu. Nadalje, ali slično, brojevnice imaju u HG-u sročnost sa ženskim, ali i muškim,⁵³ dok u CG-u rečenica *Obojica su se javili* nije prihvatljiva. Konačno, pripomenuta neobilježenost (predikatnoga) muškoga roda vidljiva je u hrvatskome i onda kada se predikat javlja uz subjekte različita roda. Dvije su moguće rečenice: prva *Presušile su rijeke, jezera i izvori* i druga *Presušili su rijeke, jezera i izvori* (SP: 299). Rod predikata u prvoj je određen prvom slijēdēćōm, odnosno najbližom, izuzev ovdje naravno pomoćnoga glagola, riječju, a u drugoj „neugođeno” dolazi muški rod. Za CG prihvatljiva je doduše samo prva (ČPS: 269).

6.6.3. Objekt (dopuna) i priložna oznaka, atribut i apozicija

Ova su četiri dijela objedinjena jer nema razilaženja u opisu objekta ni u priložnim oznakama, osim toga što je u CG-u termin *priloška odredba* i *objekat*. Nema ni u opisu atributa i apozicije, no obavještava se u predgovoru da „tradicionalna petočlana podjela imenskih odredaba na atribut, apoziciju, atributiv, apozitiv i atributsko-prilošku odredbu zamijenjena je podjelom na atribut, apoziciju i atributsko-prilošku odredbu. Po sintaksičkim svojstvima atributiv i apozitiv pripadaju apoziciji odnosno atributu, pa ih nije potrebno izdvajati kao poseban tip odredaba” (ČPS: 16). A kao i kod priroka i podmeta, napomenut je katkad upotrebljavan i (samo) hrvatski naziv *predmet* za objekt, a *pridjevak* za atribut.

⁵² Tu se dakako misli na one glagolske oblike koji imaju rod, poput glagolskih pridjeva.

⁵³ One su dakle opet „rijetke” i „obilježene” ili „činjenica razgovornoga stila” (SP: 298).

6.7. Rečenice po sastavu

6.7.1. Jednostavne rečenice

Ovdje se ima samo istaknuti malu razliku u odnosu prema obezličenim glagolima, a time i rečenicama. Obje gramatike napominju da se prijelazni glagoli rijetko obezličuju. Čestica *se* uz oblike takvih glagola u pravilu ne označuje obezličenje, nego pasivizaciju (SP: 318 i ČPS: 288). HG nastavlja da je obezličenje prijelaznih glagola u pravilu stilski obilježeno, budi razgovornoga stila budi administrativnoga stila (SP: 318). HG daje sljedeće primjere, no ne napominje niti objašnjava kako se trebaju shvatiti akuzativni oblici koji se tada pojavljuju u rečenicama:

Vozače se upozorava na maglu, Nikako ih se nije moglo nagovoriti, Nikoga se neće triput nuditi (SP: 318).

Ktomu nazire se i druga razlika u porabi obezličenih glagolskih oblika. „Kad se vršitelj radnje ne želi ili ne smije imenovati” obezličuju se i „oblici 3. lica krnjega perfekta srednjega roda (i tu srednji rod zapravo znači ‘ne-rod’)” (isto). Rečenice su *Oduzelo im i kuću i zemlju i tvornicu* ili *Pretuklo ga iz čista mira* (isto) obilježene u HG-u kao razgovorni stil, CG takvu uporabu također ne ovjerava.

6.7.2. Eksplicitne i implicitne nezavisnoločene rečenice

Pokrivena su ovdje potpoglavlja o veznicima sastavnih, suprotnih i gradacijskih, rastavnih i bezvezničkih nezavisnosloženih rečenica. Budući da se u svakom pojavljuje jedno do najviše dva odstupanja, objedinjeno jest.

Krenimo onda redom, počevši od sastavnih rečenica. Jedna se sitna razlika potkrala u opisu veznika *niti* u jednom posebnom slučaju uporabe. CG odrješito odbacuje moguću uporabu udvostručenoga veznika *niti* u rečenicama s niječnim predikatima, dakle kao zamjena, u ovom slučaju uobičajenoga, veznika *ni*. Rečenice su *Niti otac niti majka nisu bili zadovoljni* i *Nisu se javili niti jučer niti danas* (SP: 324) za HG neuobičajene ili izrazito stilski obilježene, no ipak ovjerene. To je od sastavnih veznika to, a suprotni su svedivi na dvije stvari. Prva je raširenija, uobičajenija i prihvatljivija poraba veznika *no* u različitim surječjima. Veznik *no* dakle može doći kao zamjena za *nego* i *već*: *Ne dođe brat, no sestra* ili u gradacijskim rečenicama: *Nije bila lijepa samo u mladosti, no (je lijepa) i danas* (ČPS:

296). Iako je uporaba veznika *no* kao zamjena za *ali* česta i prihvatljiva u hrvatskom standardnom jeziku, kao zamjena za *nego* ili *već* je „još u većem stupnju obilježena” (SP: 326). Slično je i za gradacijske rečenice gdje samo u zagradi stoji „rijetko i *no*” (isto). Da je u crnogorskom *no* učestalije, vidljivo je i u jeziku te iste gramatike. Druga je stvar suprotni veznik *ma* koji je dobio svoje mjesto u opisu k CG-u, HG ga nema. On se uporabljuje u istome značenju kao i veznici *ali* i *no*, samo je odlika starije crnogorske književnosti ili razgovornoga stila:

I tako stade Krajina u mir, ma ni ovi^[54] mir u mnogo ne dura među ovijem narodom (ČPS: 296).

U rastavne veznika CG nabraja *ili*, udvostručeno *bilo*, *volja* (v. 6.3.) i *a*. HG ima samo *ili* i *bilo*.⁵⁵ Veznik *a* se u crnogorskom također može udvostručiti i tada čini rastavne rečenice: *A došli, a ne došli, isto im se piše*. Obilježje je razgovornoga stila i jezika starije crnogorske književnosti (ČPS: 297). Na koncu, upada nam u oko i pravopisna razlika kod bezvezničkih rečenica. Izreku *radio, ne radio* HG piše sa zareзом, a CG sa spojnicom *radio-ne radio*.⁵⁶

6.7.3. *Zavisnosložene rečenice*

Već je bilo istaknuto da CG nema veznik i mjesni prilog *kamo*, zato izostanak toga veznika pri opisu zavisnoupitne subjektne i objektne rečenice, kao i mjesne priložne rečenice te, kasnije, zavisnoupitnih i odnosnih atributnih rečenica pozorne ne bi trebao začuditi. Drugim riječima, te se rečenice ne mogu ostvariti veznikom *kamo* jer ga crnogorski ne pozna. Crnogorski doduše pozna veznik *e* koji otvara izričnu objektu rečenicu iako samo u stilu starije književnosti i govora (ČPS: 303):

Ovo vi pišem da ne možete reći e nijeste znali (isto).

Vremenske priložne rečenice također se ostvaruju katkad uz drugačije veznike. Osim zajedničkih prethodnost se u hrvatskome može izraziti i veznikom *istom što* (SP: 337), a u crnogorskom i veznikom *a*. To je doduše određeno opet kao odlika starije crnogorske književnosti ili razgovornoga stila (ČPS: 306):

⁵⁴ Oblik *ovi* u N jd. ne objašnjava se u CG-u.

⁵⁵ Iako se mogao naći, ako ništa drugo, i *bud(i)...bud(i)*.

⁵⁶ Tako i u crnogorskom pravopisu (2009: 20): *htio-ne htio, rekla-kazala, mogao-ne mogao, hoćeš-nećeš* itd., dakle neovisno o tom je li jedna sastavnica višerječna ili ne.

A dođe na posao, počne da viče na kolegu (isto);
Istom što smo izišli iz kuće, počela je kiša (SP: 337).

S druge strane, posteriornost je značajka proizvedenoga veznika *prije negoli* (SP: 337), što je samo u HG-u, ili *prije no i prije no što*, što je samo u CG-u (ČPS: 306):

Treba se javiti liječniku prije negoli bude kasno (SP: 337);
Treba se javiti doktoru prije no bude kasno; Završismo prije no što smo se nadali (ČPS: 306).

Slične se bo razlike pojavljuju i kod usporednih rečenica po nejednakosti. U CG-u dolazi i *no* kao zamjena za *nego*: *no što, no, no da te no kad* pri vremenskousporednima, a izostaje *negoli*. HG ima, a CG nema, napomenu da se ovi ne moraju rabiti samo uz komparative pridjeva, nego mogu i koji glagoli otvoriti im mjesto, poput *voljeti* (SP: 341).

Donosi CG za ostvarivanje uzročnih rečenica i jedan neproizveden veznik. To je veznik starije književnosti, a danas se rabi u razgovornom stilu, veznik *e* (ČPS: 311):

Radite sami e vam ne mogu pomoći (isto).

A izostavlja pri konačnom popisu proizvedene veznike *iz (tog, jednostavnog) razloga što*, kao i *to prije što, to više što* te na koncu *s obzirom na to što*. Hrvatskomu *na osnovi toga što* otpovjedno je crnogorsko *na osnovu toga što*. Za veznike *usljed toga što* i *zahvaljujući tome što* kaže da su odlika administrativnoga i „naučnoga” stila (ČPS: 311). HG nema takvu opasku. Nadalje, HG ne navodi da veznik *pa* može otvarati korelativnu posljedičnu rečenicu, dakle uz *tako*, dopušta samo vezniku *te* i pripisuje to osobitosti književnoumjetničkoga stila (SP: 344).

Bio je tako iscrpljen te se činilo da neće izdržati (ČPS: 313 i SP: 344);
Bijaše tako lijepa pa od nje ne mogahu oči odvojiti. (ČPS: 313).

Na jednom se mjestu razilaze gramatike u svezi s mogućim, potencijalnim uvjetnim rečenicama. Takve se u CG-u uz veznike *ako, ukoliko* i *kad* ovjeravaju s potencijalom i/ili futurom drugim u zavisnoj rečenici (ČPS: 317). Ako je u zavisnoj klauzi potencijal, i u osnovnoj se upotrebljava samo potencijal (isto):

Ako/ukoliko/kad bismo imali vremena, došli bismo (isto);

Ako je u zavisnoj klauzi futur drugi, onda se u osnovnoj klauzi upotrebljava futur prvi ili prezent (relativni) (isto):

Ako/ukoliko/kad budemo imali vremena, dolazimo/doći ćemo (isto).

HG kaže da su obvezatni oblici kondicionala u zavisnim rečenicama s veznicima *ako*, *ukoliko* i *kad* (SP: 348). U osnovnoj rečenici s *ako* i *ukoliko* dozvoljen je prezent (relativ), futur prvi i kondicional, a kad se zavisna surečenica uvodi veznikom *kad*, onda je i u osnovnoj surečenici obvezatan kondicional (SP: 348):

Ako bismo imali vremena, dolazimo/doći ćemo/došli bismo (isto);

Kad bismo imali vremena, došli bismo (isto).

Kod opisa stvarnih uvjetnih rečenica nalazi se ovaj primjer u obje:

Ukoliko budete tražili, naći ćete (ČPS: 316 i SP: 348).

Po crnogorskom bi opisu onda ove rečenice, ali i prethodna, bile moguće (potencijalne) uvjetne rečenice, a po HG-u ne bi:

Kad budu pisali, razmišljaće (ČPS: 305);

Oni će častiti kad budu završavali kuću (ČPS: 177);

Doći ćemo kad budemo slobodni (ČPS: 340);

Ivan će doći kad bude imao vremena (ČPS: 333);

Ko će doći kad bude imao vremena (ČPS: 334);

Ukoliko budete tražili, naći ćete (ČPS: 316);

Danas nećemo ići u šumu ako bude padala kiša (isto);

Ako budete kucali, otvoriće vam se (ČPS: 293);

Ako bude padala kiša, sve će propasti (ČPS: 173);

Ako budemo pametno radili, nećemo imati problema (ČPS: 177);

Ako bude tako i dalje činio, sigurno će pasti na ispitu (ČPS: 220).

U ovim bi primjerima obje bile složne:

Ni kad bi dubio na glavi, ne bi to postigao (SP: 198 i ČPS: 181);

Kad bi postojali vukodlaci, svijet bi izgledao drugačije (SP: 348 i ČPS: 317).

Pri opisu dopusnih rečenica susreće se zanimljiv razvoj događaja. Prvo, kada su uzročnodopusne i uvjetnodopusne suodnosno ustrojene, tada u glavnoj rečenici dolazi tzv. suodnosna čestica. Obje gramatike imaju *opet* i *ipak*, ali samo HG ima *ali*:

Ako i izgleda ružno, ali je ukusno (SP: 350).

U svezi s tim i drugo, razdvojeni dopusni veznik *ako i* u CG-u dolazi uvijek u redoslijedu *i ako*, osim jedanput i to kod primjera sa suodnosnom česticom *opet* (ČPS: 318). Tu se nesumnjivo radi o omaški lektora jer nije bezrazložno samo oblik *i ako* spomenut u uvodnom opisu dopusnih rečenice, a da bi potom desetak susljednih rečeničnih primjera s *ako i* u HG-u bilo promijenjeno u *i ako* u CG-u. Spodobno *da i* postaje *i da*, a *kad i* pretvoren bi u *i kad* pri primjerima.

I ako je umoran, dolazi na sastanke (ČPS: 319); *Ako je i umoran, dolazi na sastanke* (SP: 350);

I da je umoran, došao bi na sastanak (ČPS: 319); *Da je i umoran, došao bi na sastanak* (SP: 351);

I kad bi bio umoran, došao bi na sastanak (ČPS: 319); *Kad bi i bio umoran, došao bi na sastanak* (SP: 350).

Treće, izostaje u CG-u uzročnodopusni veznik *unatoč tomu što*. Posljednje i četvrto, i veznik *makar*, koji može dolaziti i s pojačajnom česticom *i/ni*, dolazi u uvjetnodopusnim rečenicama. U CG-u on izbiva.

Makar bio i umoran, dolazi na sastanke (SP: 351).

Atributne se rečenice uvode ili po imenskoj riječi ili po značenju imenske riječi. U službi veznih sredstava rečenice uvedene po imenici ili imenskoj riječi dolaze *koji, što, čiji, kakav i kolik* te se u ovome gramatike poklapaju, ali CG zanimljivo ne spominje da u takvoj istoj službi može doći i zamjenica *ko*. HG ističe da može, ali u kosim padežima (SP: 352):

To je kandidat koga svi podržavaju, Nije on čovjek komu se možeš povjeriti
(isto).

Drugi je spomenuti način uvođenja atributnih rečenica po značenju imenske riječi. Dije se takve rečenice na *izrične* i *zavisnoupitne*. Veznici su izričnih *da* i *neka*, no HG ovdje navodi još i *kako* (SP: 353), što CG nema, a s obzirom na to da se zavisnoupitne uvode upitnih prilozima, CG ovdje izostavlja *kamo* u službi veznika. Posljednja se razlika svodi na veznik *što*. Kada se veznik *što* rabi u atributnim rečenicama, on dolazi uz nenaglašeni oblik lične zamjenice u nekom padežu (SP: 354). CG opisuje i stoga dozvoljava samo *što* i ličnu zamjenicu u obliku besprijedložnoga genitiva ili akuzativa (ČPS: 322). HG međutim ima mjesto i besprijedložnom dativu: *Primila je pošiljku što joj se nadala* (SP: 354). Štoviše, lična zamjenica može imati i oblik besprijedložnoga instrumentala ili kojega prijedložno-padežnoga

izraza objašnjava HG, no s opaskom da je takva poraba obilježena i zamjenjiva s *koji* (SP: 355).

Posljednje su u opisu ovoga dijela sintakse bezvezničke rečenice, no njihov se opis ne razlikuje ni u čemu. One mogu biti implicitne zavisnosložene rečenice s izjavnim ili upućivačkim riječima (SP: 357–358 i ČPS: 324–325). Primjeri su isti, ali s pokojom leksikološkom razlikom:

Bilo je posve jasno: njih nitko više nije mogao nagovoriti (SP: 357);

Bilo je sasvim jasno: njih niko više nije mogao nagovoriti (ČPS: 324);

Zavirio je u brzoglav: ondje je zbilja stajalo njegovo ime (SP: 357);

Zavirio je u depešu: onđe je zbilja stajalo njegovo ime (ČPS: 324);

Sve je i dalje ostalo isto: ni u čemu nismo napredovali (SP: 358);

Sve je i dalje ostalo isto: ni u čemu nijesmo napredovali (ČPS: 325).

6.8. Ustrojstvo/struktura teksta

Ovo je posljednje poglavlje u sintaktičkom dijelu knjige. Postoji jedna značajnija razlika koja se tiče odnosa standardnoga jezika prema redoslijedu u rečenici i manje značajnije koje su posljedica izostanka priloga *kamo* i dopusnoga konektora *unatoč tomu*, iako je to već istaknuto i znano pa tim neiznenađujuće. Uočava se, dakle, napomena, koja stoji samo u HG-u da postoje dvije zakonitosti kojima podliježe jezik (SP: 374). Pisanim jezikom upravlja ritmomelodijska zakonitost, a govorenim logička. Upravo zbog tih dviju zakonitosti naslonjenice se u rečenici pisanoga i govorenoga jezika nalaze na drugim mjestima. Redoslijed jest *Naš je Ivan čitao knjigu u čitaonici* činjenica pisanoga jezika, dakle ritmomelodijske zakonitosti, a *Naš Ivan je čitao knjigu u čitaonici* činjenica govorenoga jezika, dakle logičke zakonitosti (isto). Iz toga svega zaključak proizlazi da crnogorski jezik, a time i CG dopušta oba redoslijeda i u pisanome i u govorenom jeziku. Nijedan nije drugačije vrjednovan.

7. FUNKCIONALNI STILOVI HRVATSKOGA/CRNOGORSKOGA STANDARDNOGA JEZIKA

Stil je završna cjelina ovih dvaju djela. Međutim neke nove spoznaje ili drugačiji odnosi u stilovima CG-a u odnosu na HG nema. Obje donose pet stilova: *znanstveni*, *administrativno-poslovni*, *novinarsko-publicistički*, *književnoumjetnički* i *razgovorni stil*. Sve što se ima ovdje istaknuti su npr. različite pogrdne riječi razgovornoga stila poput *seljančura*, *pjandura* (ČPS: 356) ili drugačije ustaljene fraze u administrativnom stilu jer su i sami padežno-prijedložni izrazi drugačiji. Ako crnogorski jezik ne pozna npr. prijedlog *unatoč*, onda se on neće moći čitati u crnogorskim tekstovima pisanim tim stilom. Jedna se neobičnost ipak potkrala. Novinarsko-publicistički stil, naime, prožet je jezičnim, emocionalnim, ekspresivnim i sl. figurama i sredstvima kao što su poredba, metafora, metonimija itd. U takva se sredstva ubraja i stilska figura *antifraza*, tj. HG ju navodi u nizu, a CG ju, i samo nju, izostavlja iz inače istovjetnoga niza.

8. RJEČOSLOVNE I INE RAZLIKE

Ovdje ćemo priložiti još pokoju riječ, oblik, izreku, izraz, biblijsku zapovijed ili sintagmu koje su se našle u CG-u, bilo u primjerima bilo u samom (meta)jeziku CG-a, a specifičnost su crnogorskoga jezika ili nisu posebno bile pokrivene u prethodnim poglavljima. Riječi zdesna, dakle iza crte, ne predstavljaju (hrvatski) prijevod, već su te riječi bile zamijenjene u CG-u, pogotovo u poglavlju *Sintaksa*. To međutim ne znači da se riječ s lijeve ne pojavljuje ili ne može pojaviti u hrvatskom. U pojedinim slučajevima navedeni su bez hrvatskoga ekvivalenta jer je primjer samo u CG-u donesen, a isto je učinjeno s određenim priložima gdje se navode odmah i izvedeni oblici, poput *đe* (*nigđe*, *negđe*...) ili *ko* i sl. Isto tako, uglavnom nisu ponavljani primjeri već spomenuti ranije, npr. kod *tvorbe riječi*, osim ako su se našli na više mjesta. Svrha mu nije iscrpan popis, nego je više dodatak, svojevrsno oličenje u kojem smjeru teče jezik u crnogorskoj gramatici te što se to smatralo necrnogorskim, pa se moralo izmijeniti. U kanonskom su obliku, osim onda kada je izvedeni oblik potreban za predodžbu razlike. Rječnik je podijeljen u dva dijela. Prvi je terminološki, stručniji, odnosno pokriva jezik koji CG rabi za opis i objašnjenja pojmova, a drugi je opći, općenitiji. Tu su, dakle, riječi većinom iz opisnih primjera.

8.1. Rječnik

afirmisati – afirmirati	besubjekatski – besubjektni
akcenat – naglasak, akcent	deadjektivni – otprijevni
akcentovati – naglašavati	definisati – definirati
anaforizovati – anaforizirati	dekomponovan – dekomponiran
arhaizam – zastarjelica	dekomponovanje – dekomponiranje
atributski – atributni	dekomponovati – dekomponirati
atributsko-priloška odredba – predikatni	deverbativni – odglagolni
atribut, predikatni proširak	dioni (genitiv) – dijelni (genitiv)
besprijedložki – besprijedložni	dionost – dijelnost

direktan (objekat) – izravan (objekt)	klauza – surečenica
dopunski predikativ – predikatski proširak	kompresovan – stegnut, kominiran
efektivni uzrok – djelatni uzrok	kondenzovati – kondenzirati
emfatički – emfatični	kongruencija – sročnost, kongruencija
frazeologizovan – frazeologiran	konkretizovan – konkretiziran
funkcionisati – funkcionirati	konkretizovati – konkretizirati
genitiv porijekla – genitiv podrijetla	kopulativni – sponski
glasne žice – glasnice, glasiljke	korelativni – suodnosni
glasnik – zvanačnik	kriterijum – kriterij
glavni/nezavisni tagmen – glavni/jezgreni tagmen	kvalifikovati – kvalificirati
gramatikalizovati – gramatikalizirati	kvalitativnost – kakvoća (kvalitativnost)
habituelizacija – habitualizacija	kvalitet – kvaliteta
habituelizirati – habitualizirati	leksika – leksik
habituelan – habitualan	leksikalizovati – leksikalizirati
hronika – kronika	lice – osoba ⁵⁷
imperfekta – imperfekt	modifikovati – modificirati
indirektan (objekat) – neizravan (objekt)	neizlišan – nezališan
inchoativan – inchoativan	nepotvrđeno – neovjereno
instrumentalizovati – instrumentalizirati	nepravi (objekat) – neizravni (objekt)
istorijski (prezent) – historijski (prezent)	nepromjenljiva riječ – nesklonjiva riječ
istovremen – istodoban	
istovremenost – istodobnost	
izlišan – zališan	
karakterisati – karakterizirati	

⁵⁷ CG: „*ja* – zamjenjuje lice koje govori” (ČPS: 67); HG: „*ja* zamjenjuje osobu koja govori” (SP: 39). Međutim CG ima i *osoba*: „I u razgovornome, kao i u administrativno-poslovnome, stilu dolazi do ukidanja odnosa lice : osoba. Tako se i iza drugoga lica može naći osoba koja govori [...]” (ČPS: 356).

nepunoznačna riječ – suznačna riječ ili
suznačnica

neutralisano – neutralizirano

neutralizovati – neutralizirati

nezvučnost – bezvučnost

nosilac (leksičkoga značenja) – nositelj
(leksičkoga značenja)

obavještajni – priopćajni, obavijesni

obavještavati – obavješćivati

obavještenje, informacija – obavijest

objekat – objekt

objekatski – objektni

oblički

odrični – niječni

pauza (rečenična) – stanka (rečenična)

perfekat – perfekt

pluskvamperfekat – pluskvamperfekt

podsticajna (rječca) – poticajna (čestica)

pol – spol

poređenje – usporedba⁵⁸

poređenje – stupnjevanje

postpozicija – poslijelog

pošedovanje – posjedovanje

potencijal – kondicional

potvrдно-odrična rječca – jesno-niječna
čestica

pravi objekat – izravni objekt

predikatski – predikatni

pregradni – zatvorni

prelazni – prijelazni

prelaznost, neprelaznost – prijelaznost,
neprijelaznost

prijedložki – prijedložni

priloška odredba – priložna oznaka

priloški (spojevi riječi) – okolnosni
(spojevi riječi)

prisvojni – posvojni

prisvojnost – posvojnost

punoznačne riječi – samoznačne riječi ili
samoznačnice

rašćlanjivanje – raščlamba

rašćlanjivost (rečenice) – članjivost
(rečenice)

realizovan – realiziran

redukovanje – reduciranje

rekcija – upravljanje, rekcija

rekcijski – upravljački

retorsko pitanje – retoričko pitanje

rječca – čestica

⁵⁸ Npr. *poređenje po nejednakosti* (ČPS: 310) –
usporedba po nejednakosti (SP: 341).

saopštavanje – priopćavanje
sintaksički – sintaktički
sistem – sustav
sopstven – vlastit⁵⁹
stepenovanje – stupnjevanje
stepenovati – stupnjevati
struktura – ustrojstvo
subjekat – subjekt
subjekatski – subjektni
sukcesivnost – susljednost
supstituisati – supstituirati
tačka – točka
transformirati – preoblikovati
uporedan – usporedan
upoređivanje – uspoređivanje
uslov – uvjet
uslovnost – uvjetovanje
usmeno-zbuni – zubno-usneni
uzvični (dativ) – usklični (dativ)
uzvičnik – uskličnik
valentna – valencijska, spojidbena
vremenski interval – vremenski odsječak
zajedničke imenice – opće imenice

⁵⁹ Ali i vlastit: *vlastite imenice* (ČPS: 68).

advokat – odvjetnik	do grla si u dugovima – do vrata si u dugovima
aktuelan – aktualan	dobijati – dobivati
amabasador – veleposlanik	doćerati – dotjerati
anahronizam – anakronizam	doktor – liječnik
auto (m. i s. r.)	domen – domena
avion – zrakoplov	došetka
baba – baka	dub – hrast
bašta – vrt	duvar
baština – njiva	duvati – puhati
bioskop – kino	de, negde, nigde, svugde, onde, ovde
crkveni brod – crkvena lađa	ded, dedo – djed
čas, sat – sat	deteta, deca, detinjstvo – djeteta, djeca, djetinjstvo
čitalac – čitatelj	devojka – djevojka
ćedilo – cjedilo	eksperiment – pokus
ćerati – tjerati	Evropa – Europa
čošak – kut	Evropljanka – Europljanka
ćutanje – šutnja	evropski – europski
decembar – prosinac	fabrika – tvornica
delegacija – izaslanstvo	fotografisati – fotografirati
depeša – brzojav	frešak
dilema – dvojba	fudbal – nogomet
direktno – izravno	fudbaler – nogometaš
direktor, upravnik – ravnatelj	glasati – glasovati
djelovi – dijelovi	

gluv – gluh	ko, neko, niko, svako
golman – vratar	koalicioni – koalicijski
greška – pogreška	kokot – pijetao
grk – gorak	koleginica – kolegica
gvožđe – željezo	komandant – zapovjednik
hemijski – kemijski	komisija – povjerenstvo
hiljada – tisuća	kompjuter – računalo
hirurški – kirurški	komšija, komšinica – susjed, susjeda
hljeb – kruh	koristiti se – rabiti
hor – zbor	kosmopolitizam – kozmopolitizam
inostranstvo – inozemstvo	koštanj – kesten
iščerati – istjerati	krap – orada
izgnanik – prognanik	krsta – križa
između redova – između redaka	krtola – krumpir
izelica – izjelica	kuđelja – kudjelja
jevandjelje – evandjelje	lećeti – letjeti
juče, prekjuče – jučer, prekjučer	lična karta – osobna karta
kafana – kavana	lični (stav) – osobni
kancelarija – ured	litra – litra
kandidovati se – kandidirati se	ljekar – liječnik
kasarna – vojarna	maj – svibanj
kesa – vrećica	mart – ožujak
klanac – tjesnac	mašina – stroj
knjaževina	materija – tvar

materijalna nadoknada – zaostaci	odbrana – obrana
meded – medvjed	odlagati – odgađati
metafora – prispodoba	odsustvo – dopust
milion – milijun	okolina – okolica
ministar inostranih poslova – ministar vanjskih poslova	oktobar – listopad
mitraljez – strojnica	onomlani
muzika – glazba	operisati – operirati
na odmoru – na dopustu	opšti – opći
nadmoćniji – premoćniji	opština – općina
nalećeti – naletjeti	opušćeti – opustjeti
naočare – naočale	osobito, posebno – posebice
napolje! – van!	ostožje
napuštiti – napustiti	ostrvo – otok
našesti – nasjesti	ošećati se – osjećati se
naučni – znanstveni	ošetljiv – osjetljiv
nauka – znanost	ošetno – osjetno
ne čini preljubu! – ne sagriješi bludno!	označavati – označivati
nedelja – nedjelja	parče – komad
nezapošljen – nezaposlen	pasoš – putovnica
obaveza – obveza	pažnja – pozornost
obezbjedivati – opskrbljivati	pažnja! – pozor!
objeručke – dvoručno	pečurke – gljive
obučar – postolar	penzija – mirovina
obuhvatati – obuhvaćati	penzioner – umirovljenik

plamćeti – plamtjeti	predšedavajući – predsjedavajući
plata – plaća	predsjednik – predsjednik
počinilac – počinitelj	preduzeće – poduzeće
poćerati – potjerati	preduzeti, preduzimati – poduzeti, poduzimati
podsticaj – poticaj	prijatno – ugodno
pojedinačno – napose	primalac – primatelj
pomenuti, pominjati – spomenuti, spominjati	priroda – narav
poprečke – poprijeko	pristalica – pristaša
porodica, familija – obitelj	prisutan – nazočan
posmatrač – promatrač	prisutnost – nazočan
posmatrati – promatrati	pritom – k tomu
pošeta – posjeta	privilegovati – privilegirati
pošetiti, pošećivati – posjetiti, posjećivati	prodajući – prodavajući
pošiljalac – pošiljatelj	prodavac – prodavač
pošto... po to – po što ... po to	propratni – popratni
poticanje – potjecanje	prost – jednostavan
poticati – potjecati	proticanje – protjecanje
pozajmiti – posuditi	publikovati – publicirati
pozorište – kazalište	računar – računalo
požuceli – požutjeli	rastinje – raslinje
praznik – blagdan	ratifikovati – ratificirati
predodređen – pretkaziv	ražani – raženi
predodređivati – pretkazivati	redosljed – redosljed
predošćaj – predosjećaj	rezervisan – rezerviran

rgati, razrgati	sprat – kat
sagovornik – sugovornik	sproveden – proveden
samoubistvo – samoubojstvo	spuštit (se) – spustiti (se)
saošćati – suosjećati	srećan – sretan
saradnja – suradnja	saigrač – suigrač
saučesće – sućut	stanovništvo – pučanstvo
savremen (ali i suvremen) – suvremen	stepen – stupanj
sekretar – tajnik	stepenice – stube
sekretarijat – tajništvo	stidjeti se – stidjeti se
septembar – rujan	sudija – sudac
shvatanje – nazor	suglasan – suglasan
shvatati – shvaćati	susrijetati – susretati
sijeda kosa – sjedine	suv – suh
sijedati – sjedati	sveska – bilježnica
sistem – sustav	svidjeti – svidjeti
skrhan – shrvan	svijetlo – svjetlo
skrhati – shrvati	svrabež (ž i m)
skupština – vijećnica	šeći – sjeći
skupštinski – saborski	šeđeti, šesti – sjediti, sjesti
slovenski – slavenski	šekira – sjekira
soliter – neboder	šeme – sjeme
sopstveni interes – vlastita dobit	šen
specijalizovan – specijaliziran	šetiti – sjetiti
spoljašnji, spoljni – vanjski	šetva – sjetva

šever – sjever

Ševernjača

šika

šutra – sutra

ščer – kći

ščeti – htjeti

šega – pila

šolja – šalice

Španci – Španjolci

šamparija – tiskara

što činiš danas? – što radiš danas?

šutati – šutjeti

tačan – točan

takmičar – natjecatelj

takmičenje – natjecanje

takođe – takoder

talentovan – talentiran

tok – tijek

tokom – tijekom, tokom

traćiti – tratiti

tren – čas

trista – tristo

troje kola – troja kola

u cilju da – s ciljem da

u ime – uime⁶⁰

u pogledu – glede

u stvari – ustvari

učesnik – sudionik

učestvovati – sudjelovati

učerivati – utjerivati

ugalj – ugljen

ugao – kut

uhapsiti – uhititi

ukidati – dokidati

unutrašnji – unutarnji

uopštavati – uopćavati

uopšten – uopćen

upotreba – poraba

urbanizovati – urbanizirati

ushićenje – ushit

usljed – uslijed

uštedeti – uštedjeti

ušunjati – ušuljati

uticaj – utjecaj

uticati (utiču) – utjecati

uzročnik – prouzročitelj

uzvišenje – povišenje (uzdignut položaj)

⁶⁰ Ali primjerice *uoči, umjesto, ukraj*.

vaistinu – uistinu

varvarizam – barbarizam

vaskolik

vazduh – zrak

vazdušni – zračni

veče (s. r.), uveče, naveče

videti – vidjeti

vijek – stoljeće⁶¹

visiti – visjeti

voz – vlak

vrćeti – vrtjeti

vrijedeti – vrijediti

vršilac – vršitelj

zahladnjeli odnosi – zahlađeni odnosi

zahvaliti – zahvaliti se, zahvaliti

zakon o izborima – izborni zakon

zamjenljiv – zamjenjiv

zapošljen – zaposlen

zapovijest – zapovijed

zašućeti – zašutjeti

zavisiti – ovisiti

zvanica – uzvanik

ženica

⁶¹ Ali i *stoljeće* (ČPS: 176).

9. ZAKLJUČAK

Vrijeme je da nešto i zaglavimo. *Gramatika crnogorskoga jezika* predstavlja Crnogorcima nesumnjivo jedan od načina ostvarenja njihove jezične, a time i kulturne, naobrazbene, književne ili povijesne samostalnosti i samosvojnosti. Donosi novine u odnosu na starije gramatike, osvještava i neka modernija jezikoslovna stajališta, a kadšto se drži tradicije. Odvaja morfologiju kao zasebnu cjelinu, a isto čini i s tvorbom riječi. Pojavljuju se i noviji, bolji pristupi morfologiji pri rastavljanju na morfeme (*šem-e-ø*) kao i usustavljivanje pojedine terminologije (*sintagmem*). U radu sudjeluju i hrvatski jezikoslovci, pa bi bilo naivno odbacivati njihov utjecaj na određena rješenja. Cijeli se naprimjer opis sintakse oslanja na hrvatski jer su skoro svi primjeri, ali i opis kojim im slijedi, jednostavno preneseni, a kad je potrebno, preuređeni za potrebe CG-a. Slično je i s poglavljem o funkcionalnim stilovima. „Skrivanje” svoga izvora ponajprije se očituje u izmijeni nekih dijelova u primjerima. Hrvatski gradovi, mjesta, rijeke, brda i sl. postaju crnogorski: *Učenici iz Zagreba dolaze u Rijeku* (SP: 365) – *Učenici iz Plužine dolaze u Kotor* (ČPS: 333); *Kroz Zagreb teče rijeka Sava* (SP: 313) – *Kroz Nikšić teče rijeka Zeta* (ČPS: 284), a hrvatski se književni primjeri izostavljaju: *Jašu konja brže vjetra*, Gundulić (SP: 204). U takvom prijelazu *Ivan* rukom redaktora zna postati *Jovan*: *Jovan je iza ostalih u vladanju* (ČPS: 190) – *Ivan je iza ostalih u vladanju* (SP: 208). Za crnogorski se, s druge strane, ističe i živost prošlih oblika, ponajprije aorista i imperfekta. To se može uočiti čitanjem sintakse jer su hrvatski primjeri s perfektom katkad promijenjeni u aorist ili imperfekt: *Bili su okrenuti prema sjeveru* (SP: 221) – *Bijahu okrenuti prema severu* (ČPS: 201). Posebnost se crnogorskoga jezika očituje i u „novom” glagolskom načinu *potencijalu imperfekta*, iako je njegov opis mogao teći nešto opširnije. Oblici poput *tad*, *kad*, *kud* i sl. uzimaju se ovdje kao izvorni, tako se tretiraju i u izvođenju. Od hrvatske se gramatike, kako se moglo vidjeti, može razlikovati i u vokativu (*vladika*), posebice vlastitih imena (*Vere*, *Vero*), u slovopisu, u neprovođenju palatalizacije pridjevnim posvojnim dočetcima *-in* (*čistačicin*), u stilističkom odnosu prema nekim izvedbenim dočetcima (*prozorče*, *asistentkinja*, *biološkinja*) ili prema nekim glagolskim oblicima, u drugačijim padežno-prijedložnim vezama (*nadomak* + G), u jekavskom (*deteta*) i mlađem (*klaše*) jotiranju, ima ponešto čuvanja starine (*vi*, *ni*), a ponekad se donose drugačija pravopisna rješenja (*otčepiti*, *predšednik*) itd. Izdavanjem vlastite gramatike crnogorski je zasigurno na dobrom putu. Neki su jezikoslovci, poput Škiljana, već isticali činjenicu postojanja dvaju novih fonema kao najbolji način da se crnogorski odvoji od srpskoga,

hrvatskoga i bosanskoga. Za ta su dva (nova) fonema predviđena slova *š* i *ž*, ali se sustavnost narušava ne provodeći dosljedno njihovo pisanje, što stvara pomutnje i moguće poteškoće za izvorne govornike pri svladavanju i prihvatanju ove gramatike, a time i pravopisa. Nešto na čemu bi se u budućnosti zasigurno trebalo poraditi.

10. LITERATURA

- Babić, Stjepan – Dalibor Brozović – Ivo Škarić – Stjepko Težak [Babić *et al.*] 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Globus.
- Barić, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika [Baric *et al.*] 2005. *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Četvrto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Blic.rs. *Crnogorski jezik je veštačka kreacija*.
<https://www.blic.rs/kultura/vesti/crnogorski-jezik-je-vestacka-kreacija/0ckje35#> [pregled 29.8.2019].
- Brač, Ivana. 2017. Instrumental u kopulativnim rečenicama. *Fluminensia*, god. XXIX, 1: 29–45.
- Čirgić, Adnan. 2011. *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost – Matica crnogorska.
- Čirgić, Adnan – Ivo Pranjković – Josip Silić. 2010. *Gramatika crnogorskoga jezika*. Podgorica: Pobjeda AD.
- Đurović, Žarko L. 2003. Normativna priprema za javnu upotrebnju crnogorskoga jezika. U: *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi*. Podgorica: Crnogorski PEN centar - Odbor za jezik i književnost, 44–52.
- Ivšić, Stjepan. 1950. O značenju prijedloga *съ* s akuzativom u slavenskim jezicima. – La signification de la préposition *съ* avec l'accusatif dans les langues slaves. *Slavistična revija*, III. letnik, 3–4: 360–368.
- László, Bulcsú i Damir Boras. 2007. Tuđinštima u jeziku hrvatskome. *Studia lexicographica*, I, 1: 27–52.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. 2013. *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput.
- Nikčević, Milorad. 2003. Crnogorski jezik između domovine i stranputica. U: *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi*. Podgorica: Crnogorski PEN centar - Odbor za jezik i književnost, 38–44.

- Pravopis crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika* (pravopisni rječnik). 2009. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke.
- Rotković, Radoslav. 2003. Nema slovâ bez uslovâ. U: *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi*. Podgorica: Crnogorski PEN centar - Odbor za jezik i književnost, 33–37.
- Silić, Josip. 2009. Nikčevićeva Crnogorska gramatika. *Lingua Montenegrina*, II, 3: 5–12.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. 2. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knj. I–IV. Eds. Mirko Deanović – Ljudevit Jonke – Valentin Putanec. Zagreb: JAZU.
- Ustav Crne Gore*. 2007. <http://www.skupstina.me/images/dokumenti/ustav-crne-gore.pdf> [pregled 28.8.2019].
- Zeković, Sreten. 2003. Jezički kompleks inferiornosti. U: *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi*. Podgorica: Crnogorski PEN centar - Odbor za jezik i književnost, 52–56.

11. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Sažetak

Rad se bavi usporedbom *Gramatike crnogorskoga jezika* i *Gramatike hrvatskoga jezika*. Adnan Čirgić u suautorstvu s dvojicom hrvatskih jezikoslovaca, Josipom Silićem i Ivom Pranjkovićem, koji su ujedno i autori hrvatske gramatike, izdaje crnogorsku gramatiku, stoga je pozornost posebno usmjerena na razlike i sličnosti u njihovima opisima. U crnogorskoj se pojavljuju i određene posebitosti, poput novih pismena za glasove *ś* i *ž*, ijekavski, tj. dvosložni izgovor jata i poseban glagolski oblik, *potencijal imperfekta*. U radu se prolazeći kroz svih šest cjelina istaknutih u crnogorskoj gramatici ističu mjesta razilaženja koja se potvrđuju primjerima. Ona mogu primjerice biti na pravopisno-fonološkoj razini (*otčepiti*, *śutra*), morfološkoj (*pisarem*, *śćerom*) ili (morfo)sintaktičkoj (*pomeđu*, *liše*; *Ne dođe brat*, *no sestra*). Na kraju je priložen i rječnik koji ponajprije predočava leksikološke razlike u gramatikama, bilo u opisnim primjerima (*ostrvo* – *otok*) bilo u metajeziku (*rječca* – *čestica*) rabljenom u gramatikama.

Ključne riječi: *crnogorska gramatika*, *hrvatska gramatika*, *Silić*, *Pranjković*, *Čirgić*, *potencijal imperfekta*, *ś*, *ž*.

Summary

This paper deals with the comparison of *Gramatika crnogorskoga jezika* and *Gramatika hrvatskoga jezika*. Adnan Čirgić coauthored with two Croatian linguists, Josip Silić and Ivo Pranjković, who are also the authors of the Croatian grammar, the Montenegrin grammar, and therefore the focus is particularly on the differences and similarities between them. There are also certain distinctive features in the Montenegrin grammar that sets it apart, like new graphemes for sounds *ś* and *ž*, ijekavian, i.e. the disyllabic pronunciation of yat and unique verb form, *conditional imperfect*. Going through six sections outlined in Montenegrin grammar, divergences have been pointed out and corroborated by examples. These are for instance either on orthographical/phonological (*otčepiti*, *śutra*), morphological (*pisarem*, *śćerom*) or (morpho)syntactical level (*pomeđu*, *liše*; *Ne dođe brat*, *no sestra*). At the end, a dictionary has been added, that primarily displays lexicological differences between grammars, whether they are present in descriptive examples (*ostrvo* – *otok*), or in the metalanguage (*rječca* – *čestica*) used in the grammars.

Key words: *Montenegrin grammar*, *Croatian grammar*, *Silić*, *Pranjković*, *Čirgić*, *conditional imperfect*, *ś*, *ž*.